

Ankara Üniversitesi Türk İnkılap Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi/Journal of Atatürk Yolu, 71 (2022), 146-170.

Geliş/Received: 17.06.2022

Kabul/Accepted: 22.09.2022

DOI: 10.46955/ankuayd.1144710

(Araştırma Makalesi/Research Article)

MUDANYA MÜTAREKESİ VE İTALYAN KAMUOYU MUDANIA ARMISTICE AGREEMENT AND ITALIAN PUBLIC OPINION

YETER MENGEŞ*

ÖZ

Türk ordusunun İzmir ve Bursa kurtarıldıktan sonra Doğu Trakya'yı Yunan ordusundan tahliye etmek için İstanbul ve Çanakkale'ye yönelmesiyle Çanak Krizi adı verilen olaylar zinciri meydana gelmiştir. Türkiye ile İngiltere'yi yeni bir savaşın eşiğine getiren bu durumda, tarafların başta Mustafa Kemal Paşa ve General Charles Harington olmak üzere izledikleri akılcı tutum sayesinde çatışma engellenmiş ve Mudanya'da mütareke görüşmeleri başlatılmıştır. Birinci Dünya Savaşı sonrasında İtalya'da Yugoslavya ile sınır sorunları yaşanmakta, iç istikrarsızlıklar neticesinde Faşistlerin iktidara doğru ayak sesleri duyulmaktadır. Bu iç ve dış siyasal meşguliyetlere rağmen İtalyan basınında Anadolu'daki savaşın sonlandırılması ve bundan sonra neler yapılacağı konusu ön plana çıkmaktadır. Bu dönemde Mudanya Mütareke Konferansı süreci İtalyan basını tarafından yakından takip edilmekte, buna ilişkin haberler dönemin birbirinden farklı siyasal görüşlere sahip belli başlı İtalyan gazetelerinde sıklıkla yer almaktadır. Bu çalışmada Mudanya Mütarekesi öncesi ve sonrasına ilişkin olarak meydana gelen askerî ve siyasal gelişmelerin İtalyan kamuoyundaki yansımaları, İtalyan basınında yer alan haber ve yorumlardan istifade edilerek açıklanmıştır.

Anahtar Kelimeler: Charpy, Harington, İsmet Paşa, Mombelli, Mudanya, Mustafa Kemal Paşa.

ABSTRACT

After the liberation of İzmir and Bursa, the Turkish army turned to İstanbul and Çanakkale to evacuate Eastern Thrace from the Greek army, and a chain of events called the Chanak Crisis occurred. In the face of this situation, which brought Turkey and England to the brink of a new war, thanks to the rational attitude of the parties, especially Mustafa Kemal Pasha and General Charles Harington, the start of a conflict was prevented and ceasefire negotiations were started in Mudania. After the World War I, there were border problems with Yugoslavia in Italy, and as a result of internal instability, the footsteps of the Fascists towards power were heard. Despite these domestic and foreign political preoccupations, the subject of ending the war in Anatolia and what to do next comes to the fore in the Italian press. During this period, the process of the Mudania Armistice Conference is followed closely by the Italian press, and the news about it is frequently featured in the major Italian newspapers of the period with different political views. In this study, the reflections of the military and political developments in the Italian public opinion that took place before and after the Mudania Armistice Agreement were explained by using the news and comments in the Italian press.

Keywords: Charpy, Harington, İsmet Pasha, Mombelli, Mudania, Mustafa Kemal Pasha.

* Dr., ymenges@yahoo.com, ORCID: 0000-0002-2767-9311.

Extended Abstract

The Turkish army, advancing by destroying the main elements of the Greek army in the Great Offensive and the Battle of the Commander-in-Chief, liberated Izmir on September 9, 1922, and Bursa on September 11, 1922. Realizing that the Anatolian adventure had come to an end, the Greek Government demanded a ceasefire by making various initiatives with the Allied Powers and especially England as of September 2, 1922. The Greek army completely evacuated Anatolia as of September 17, 1922 and it transferred some of its troops to Thrace.

In response to the Greeks' request for a ceasefire, Mustafa Kemal Pasha; stating that the Greek army was defeated in Anatolia and that the ceasefire negotiations could only be valid for Thrace. At this point, the Turkish Grand National Assembly Government led by Mustafa Kemal Pasha decided to take the most appropriate solution through diplomatic and political methods, after achieving the maximum result with a military operation, in order to realize the National Pact. For this purpose, Eastern Thrace, including Istanbul and Edirne, must be liberated from occupation.

The Turkish troops, following the retreating Greek army in defeat, continued their forward movements in order to reach Thrace via Istanbul and Çanakkale, and started to enter the "neutral zone" unilaterally declared by the Entente powers, which will bring the parties to the brink of a war. This crisis period, was overcome thanks to the prudent and smart attitudes of the parties, especially Mustafa Kemal Pasha and General Harington, and the Mudania Armistice Agreement was signed on October 11, 1922. In this study, the military and political developments that took place in the critical period that will end with the signing of the Mudania Armistice Agreement are explained by using the British diplomatic sources, and the reflections of these developments in the Italian public are explained by using the news and comments in the Italian press.

In this process, there are various disagreements between England, Italy and France. As a matter of fact, after a while, in response to the British demand for troops to defend the Straits, France and Italy would declare that they would not go to war against Turkey and would withdraw their forces from the Asian continent. On the other hand, England, could not find the military aid as she expected from her own dominions.

After the First World War, internal political turmoil and instability were experienced intensely in Italy, on the other hand, it was widely accepted by the Italian public that they were treated unfairly by their allies, France and England, in the 1919 Paris Peace Conference negotiations. There is a general pro-Turkish tendency in the public opinion in Italy, whose relations with England deteriorated with the arrival of the Greek army in Izmir. This tendency, which is defined as "*partly self-interested and partly sincere*", has also created a comment that after the Turkish victory, Italian public opinion gave support to the right side. While the process described above was going on, the military and political events in Turkey in the press organs reflecting different world views such as *La Stampa, Il Messaggero, Corriera della Sera, Avanti, Il Paese, Il Giornale d'Italia, Gazzetta di Venezia, Politica, Oriente Moderno* in the Italian press. Political developments are followed closely. In the daily Italian newspapers of the period, military and political news about Turkey appeared on the front pages almost every day. The signing process of the armistice are followed with increasing interest and a wealth of news, and presented to the information of the Italian public, such as the examples explained below.

It was noted that the Treaty of Sèvres was abolished with the ceasefire and peace offer made by the Allied Powers to the Turkish Grand National Assembly Government, and that this proposal meant "*Turkey's return to Europe*". During the nine days of the Mudanya Conference, information was published in the Italian press about the conference talks and the consultations between the Allied Powers. On the last day of the conference, very detailed reports were made in Italian newspapers about the negotiations between İsmet Pasha and General Harington, which resulted in a final agreement. The information conveyed in these news is quite accurate when compared to the information we have today.

The signing of the Mudanya Armistice, which is described as "*the beginning of a new era in the East*" in the Italian press, was generally welcomed with great pleasure. On the one hand, news about the failure of the policy followed by the British in the East was published in the Italian press, and this policy was severely criticized and the satisfaction felt for this failure was expressed. In the Italian press, comments are made that the "*end of the British empire began with the victory of the Kemalists.*"

Giriş

26 Ağustos 1922 tarihinde başlayan Büyük Taarruz ile Yunan ordusunun asli unsurlarını kısa bir süre içinde yok ederek ilerleyen Türk ordusunun 9 Eylül 1922 tarihinde İzmir'i, 11 Eylül 1922 tarihinde Bursa'yı kurtarması sonrasında Yunan ordusunun kalan unsurları 17 Eylül 1922 tarihi itibarıyla Anadolu'yu tamamen tahliye etmiştir. Diğer yandan, Türk ordusunun önünden geri çekilen Yunan ordusunun bazı unsurları Bursa üzerinden Trakya'ya nakledilmiştir. Çekilen Yunan ordusunu takip eden Türk ordusu İstanbul ve Çanakkale üzerinden Trakya'ya ulaşmak amacıyla, İzmir ve Bursa'dan sonra ileri hareketlerine devam etmektedir.

Yunan ordusunun 30 Ağustos 1922 tarihinde Başkomutan Meydan Muharebesi'nde ağır bir yenilgiye uğrayarak bozgun halinde İzmir'e doğru çekilmeye başlaması ile Anadolu macerasının sona erdiğini anlayan Yunan Hükümeti, 2 Eylül 1922 tarihinden itibaren İtilaf devletleri ve özellikle İngiltere nezdinde çeşitli girişimlerde bulunarak ateşkes talep etmiştir.

Yunanların ateşkes isteğinin İngilizler tarafından Ankara Hükümeti'ne ulaştırılmasını müteakip bu talep cephede bulunan Mustafa Kemal Paşa'ya iletilmiştir. Mustafa Kemal Paşa; Anadolu'da Yunan ordusunun yenildiğini, ateşkes görüşmelerinin ancak Trakya için geçerli olabileceğini belirterek, Yunanların ateşkes antlaşmasının imzalanmasını müteakip 15 gün içinde Trakya'yı tahliye etmesi ve Anadolu'da yaptıkları tahribatın tazmin edilmesi gerektiği cevabını vermiştir. Mustafa Kemal Paşa'ya göre Misakı Millî'nin gerçekleştirilmesi için bu safhada İstanbul ve Edirne dâhil Doğu Trakya'nın da işgalden kurtarılması gerekmektedir.

Bu süreçte İtilaf devletlerinin kendi aralarında, savaşı kazanan TBMM Hükümeti ile nasıl bir ateşkes yapılacağı konusunda tam bir mutabakat bulunmadığı anlaşılmaktadır. Özellikle İngiltere ile İtalya ve Fransa arasında çeşitli anlaşmazlıklar bulunmaktadır. Nitekim bir süre sonra Fransa ve İtalya Türkiye'ye karşı savaşa girmeyeceklerini açıklayacaklar ve kuvvetlerini Boğazlarda Asya yakasından çekeceklerdir.

Mustafa Kemal Paşa liderliğinde TBMM Hükümeti bu koşullarda Misakı Millî'yi gerçekleştirmek üzere öncelikle askerî harekâtla azami neticeyi elde ettikten sonra diplomatik ve siyasal yolların da zorlanarak en uygun çözümün alınması kararı almıştır. Bu karara uygun olarak Türk ordusunun bazı birlikleri İstanbul ve Çanakkale istikametinde ileri hareketlerine devam ederek burada bulunan İngiliz kuvvetleri ile karşı karşıya gelmiştir. Bundan sonra tarafları bir savaşın eşiğine kadar getirecek bir kriz dönemi başlayacaktır. Bu kriz dönemi Mudanya'da İtilaf devletleri generalleri ile TBMM Hükümeti temsilcisi İsmet Paşa arasında başlayan ateşkes konferansı sonucunda 11 Ekim 1922 tarihinde Mudanya Mütarekesi'nin imzalanmasına kadar sürecektir.

Bu çalışmada yukarıda satır başları belirtilen dönemde meydana gelen askerî ve siyasal gelişmeler İngiliz diplomatik kaynaklarından, bu gelişmelerin İtalyan kamuoyundaki yansımaları İtalyan basınında yer alan haber ve yorumlardan istifade edilerek açıklanacaktır.

1. Çanakkale Krizi ve İtalyan Basınındaki Yansımaları

Türk ordusunun İzmir ve Bursa kurtarıldıktan sonra çekilen Yunan ordusunu takip etmek ve Trakya'yı kurtarmak amacıyla Çanakkale ve İstanbul'a yönelmesi ve buralarda İtilaf devletleri tarafından tek taraflı olarak tesis edilmiş olan ancak Ankara Hükümeti tarafından tanınmayan "*tarafsız bölgeye*"¹ girmeye başlamasıyla kayıtlara Çanakkale Krizi² adı verilen olaylar zinciri meydana gelmiştir.

Bu dönemde İtalyan kamuoyunda Türk zaferi ve sonrası gelişmeler olumlu tepkiler meydana getirmiştir.³ İtalyan kamuoyunda ve diplomatları arasında genel olarak "*Türk yanlısı*" bir eğilimden bahsetmek mümkün

¹ *Tarafsız Bölge* (Neutral Zone): Büyük Taarruz neticesinde Yunan ordusunun savaşı kaybederek Anadolu'dan çekileceğinin belli olmasından sonra İtilaf devletleri tarafından Çanakkale ve İstanbul boğazlarının Asya tarafında sözde "*tarafsız bölgeler*" bulunduğu konusu ortaya atılmıştır. Belirlenen tarafsız bölgelerin amacı aslında Boğazlar ve Marmara Denizi'nin her iki yakasını korumaktır. Tarafsız bölgelerin sınırlarının belirlenmesinde, 1917 yılında İtilaf devletleri tarafından yapılan planlamalar dikkate alınmış, coğrafi koşullar ve askerî ihtiyaçlardan ziyade düz bir hat halinde belirlenen bir çizgi kullanılmıştır. David Walder, tarafsız bölgelerin 13 Mayıs 1921 tarihinde, Anadolu'nun büyük bir kısmı Kemalist kuvvetler tarafından kontrol altında tutulurken, İtilaf devletleri tarafından İstanbul hükümeti ile anlaşarak ve Yunanların bilgisi altında belirlenmiş olduğunu belirtmektedir. Bkz. David Walder, *Chanak Affair*, Londra: Hutchinson & Co., 1969, 191-197. Konu hakkında ayrıca bkz. *Documents on British Foreign Policy (DBrFP)*, 1/XVII, Belge.167, 16 Mayıs 1921, London: Her Majesty's Stationary Office, 1970, 180.

² Çanakkale Krizi, İtalyanca kaynaklarda *Crisi di Cianak*, İngilizce kaynaklarda ise *Chanak Crisis* olarak geçmekte, bazı Türkçe kaynaklarda da *Çanak Krizi* deyimini kullanılmaktadır.

³ Mevlüt Çelebi, *Millî Mücadele Döneminde Türk-İtalyan İlişkileri*, Ankara: ATAM, 2002, 384.

görülmektedir. Bu eğilim 1921-1922 yıllarında Kemalistlerin taviz vermez dış politikaları nedeniyle örselenmiş olmakla birlikte, özellikle Türk zaferinden sonra genel olarak İtalyan kamuoyunda doğru tarafa destek verilmiş olduğu şeklinde bir çıkarım meydana getirmiştir. Fabio L. Grassi bu tutumu “kısmen çıkarıcı ve kısmen de içten” olarak tanımlamaktadır.⁴

İngiliz Kabinesi'nin 7 Eylül 1922 tarihinde yaptığı toplantıda, Başbakan Lloyd George tarafından Yunanların Anadolu'yu tahliye etmek zorunda oldukları, Kocaeli Yarımadası'nda kalmalarının tavsiye olunmadığı, Kemalist kuvvetlerin Trakya'ya geçerek Gelibolu Yarımadası'na kuzeyden taarruz etmelerini engellemek gerektiği değerlendirilmiştir.⁵ İngiliz Kabinesi tarafından 15 Eylül 1922 tarihinde yapılan toplantıda son gelişmeler değerlendirilmekte ve İstanbul'da bulunan General Harington'a Boğazların savunulması talimatı verilmektedir.⁶ Bundan sonra İtilaf devletleri yüksek komiserleri İstanbul'daki Ankara Hükûmeti Temsilcisi Hamit (Hasan) Bey'e⁷ TBMM Hükûmeti'ne ulaştırılmak üzere verdikleri müşterek nota ile Çanakkale ve İstanbul'da İtilaf devletleri tarafından belirlenmiş olan tarafsız bölgelere asker sokulmamasını talep etmişlerdir.⁸ TBMM temsilcisi tarafından İtilaf devletleri temsilcilerine verilen cevapta; TBMM Hükûmeti tarafından tarafsız bölge diye bir kavramın kabul edilmediği, eğer böyle bir bölge belirlenecekse İtilaf devletleri ve Türk Hükûmeti askerlerinin bu bölgede birlikte bulunabilecekleri ifade edilmiştir.⁹ Bu arada İtilaf devletleri tarafından yapılan açıklamada, Türk kuvvetlerinin barış konferansında Boğazlar konusu düzenlenene kadar Boğazlar çevresindeki tarafsız bölgeye girmesine ve Avrupa'ya geçmesine izin verilmeyeceği kaydedilmiştir.¹⁰ Fransa'da yayımlanan Petit Parisien gazetesinde yer alan bir habere göre; İtilaf devletlerinin notasına karşılık olarak, Mustafa Kemal Paşa ve Ankara Hükûmeti'nin tarafsız bölgeyi tanımadığı, Yunanları takip etmekte olan Türk kuvvetlerinin ileri hareketine devam edeceğinin açıklandığı bildirilmektedir.¹¹

Mustafa Kemal Paşa, İzmir'de mülakat verdiği İngiliz ve ABD'li gazetecilere; Türklerin Anadolu, İstanbul ve Meriç Nehri'ne kadar Doğu Trakya konularında talepleri olduğunu ayrıca kapitülasyonların kaldırılması, Yunan deniz filosunun Anadolu kıyılarına zarar vermeden çekilmesini istediğini ifade etmektedir.¹² Mustafa Kemal Paşa tarafından Daily Mail gazetesi muhabiri Price Ward'a verilen mülakat Avanti gazetesinde yer almaktadır. Mustafa Kemal Paşa, savaşa devam etmek için sebep kalmadığını ancak Türkiye'nin Misakı Millî'de belirtilen sınırlarını talep ettiğini kaydetmektedir.¹³ Mustafa Kemal Paşa, İzmir'de 15 Eylül 1922 tarihinde görüştüğü Fransız Generali Dusmenil'e; muzaffer Türk ordusunu ileri hareketler yapmaktan daha fazla tutamayacağını, Misakı Millî'de belirtilen sınırların sağlanması ve Yunan ordusunun Trakya'yı boşaltması durumunda sorunların diplomatik yolla çözülebileceğini ifade etmektedir.¹⁴ Bu dönemde Il Paese gazetesinde yer alan Adana kaynaklı bir haberde, Türklerin Trakya'nın Yunanlar ve İtilaf kuvvetleri tarafından ivedi olarak tahliye edilmesi şartını öne sürmekte oldukları bildirilmektedir.¹⁵

Il Paese gazetesinde, Eylül ayının ikinci yarısında Yunan birliklerinin Anadolu'dan tamamen çekilmiş olduğu rapor edilmekle birlikte, Türk ordusunun önünden çekilen bir kısım unsurlarının Trakya'ya geçmiş olduğu haberleştirilmektedir.¹⁶ Atina kaynaklı haberde, Yunan Hükûmetinin Trakya'yı savunmak üzere askerî güçlerini takviye etmek ve ordusunu yeniden tertipleme kararı aldığı belirtilmektedir.¹⁷

Türk ordusunun ileri hareketlerinden ve Türk kuvvetlerinin özellikle Boğazlara yaklaşmasından endişe duyan İngiliz Hükûmeti elinde mevcut askerî kapasite ile bunu engelleyemeyeceğini değerlendirmektedir. Nitekim bu

⁴ Fabio L.Grassi, *İtalya ve Türk Sorunu (1919-1923)*, Kamuoyu ve Dış Politika, Çev. Nevin Özkan, Durdu Kundakçı, İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 2. Baskı, 2010, 219.

⁵ *DBrFP*, 1/XVIII, Belge.21, 11 Eylül 1922, London: Her Majesty's Stationary Office, 1972, 19-20.

⁶ *Cabinet Papers (CAB)*, 49 (22), 15 Eylül 1922, 24-58.

⁷ *Mehmet Abdülhamit Hasancan (1870-1943)*: 14 Haziran 1921-9 Aralık 1922 tarihleri arasında TBMM hükûmetinin İstanbul temsilcisi olarak görev yapmıştır.

⁸ “Nota degli Alleati ad Angora”, *Il Giornale d'Italia*, 13 Eylül 1922. “La Diplomazia Alla Ricerca di Un Soluzione”, *Avanti*, 14 Eylül 1922.

⁹ “La Risposta del Governo di Angora”, *Il Giornale d'Italia*, 15 Eylül 1922.

¹⁰ “Le Truppe Kemaliste Non Debbono Entrare in Europa”, *Il Giornale d'Italia*, 17 Eylül 1922.

¹¹ “La Risposta di Mustafa Kemal”, *Il Giornale d'Italia*, 20 Eylül 1922.

¹² “Le Laboriose Discussioni Interallate per La Pace d'Oriente”, *Il Paese*, 17 Eylül 1922.

¹³ *L'Imbroglione Orientale*, *Avanti*, 16 Eylül 1922. *Atatürk'le Konuşmalar*, Haz. Mustafa Baydar, İstanbul: Cumhuriyet Yayınları, 2000, 62-63.

¹⁴ Salâhi R.Sonyel, *Türk Kurtuluş Savaşı ve Dış Politika*, C. II, Ankara: TTK, 3. Baskı, 2003, 271.

¹⁵ “La Tesi Turca”, *Il Paese*, 21 Eylül 1922.

¹⁶ “Gli Ultimi Contingenti Greci Lasciano L'Asia Minore”, *Il Paese*, 17 Eylül 1922.

¹⁷ “La Grecia Difendera' La Tracia”, *Il Giornale d'Italia*, 15 Eylül 1922. “La Grecia Prepara La Difesa della Tracia”, *Avanti*, 19 Eylül 1922.

nedenle Dışişleri Bakanı Lord Curzon tarafından 16 Eylül 1922 tarihinde İtalya ve Fransa dâhil olmak üzere müttefiklerine ve dominyonlarına, Boğazların savunulması için askerî kuvvet gönderilmesi talebinde bulunulmuştur.¹⁸ Bu süreçte Fransız Hükûmeti yaptığı açıklamada; Fransız kuvvetlerini Boğazların Asya yakasında bulundurmamak istemediğini, İstanbul ve Boğazlar bölgesinde İngiliz ve İtalyanlarla birlikte bulunan kuvvetlerini azaltacağını açıklamaktadır.¹⁹ Başbakan Poincaré, 19 Eylül 1922 tarihinde Fransız Meclisi'nde yaptığı konuşmada Fransa'nın Türklere karşı savaşa girmeyeceğini, Fransız kamuoyunun bunu istemediğini ifade etmektedir.²⁰ Böylece Fransa İngiltere'nin çağrısına karşı çıkmakta ve Türklere karşı askerî harekâta katılmayacağını bildirmektedir.²¹ Diğer yandan, İtalyanların da aynı yolu izleyerek ret cevabı vermesiyle İngiltere yalnız kalmıştır. Fransız ve İtalyan kuvvetleri 19 Eylül 1922 tarihinde Boğazların Anadolu yakasını tahliye ederek Rumeli tarafına geçmişlerdir.²² Bu çağrının Dominyonlar üzerindeki etkisi de İngiltere'nin beklediği gibi olmayacaktır.²³

Il Paese gazetesinde İngiliz birliklerinin Boğazları savunmak maksadıyla siper kazdıkları ve savunmaya hazırlanmakta oldukları yer almaktadır.²⁴ Avanti gazetesinde son gelişmeler ve Boğazlardan Türklerin geçmesi ihtimalinin İngiltere'de rahatsızlık yarattığı, buna karşılık tedbirler almakta olduğu belirtilmekte, İngiltere'nin Boğazların savunulması için yaptığı çağrıya İtalya ve Fransa'dan başka Hindistan ve Güney Afrika'nın da olumsuz cevap verdiği kaydedilmektedir.²⁵ İngilizlerin almaya çalıştığı tedbirlere rağmen Türk ordusunun unsurları 18 Eylül 1922 tarihinde Çanakkale şehrine 15 km. mesafede Erenköy'de İngiliz kuvvetleri ile temas sağlamış ve Türk askerleri çatışmaya girmeden İngiliz hatlarını geçmişlerdir.²⁶ Harington hatıratında; 23 Eylül 1922 tarihinde Türk süvarilerinin tarafsız bölge sınırlarından içeriye girmeye başladıklarını, ikaz edildiklerini ancak hareketlerine devam ettiklerini, İngiliz birliklerine "*Türkler ateş açmadan ateş edilmemesi*" talimatı verilmiş olduğunu belirtmektedir.²⁷

İngiltere'nin Paris Büyükelçisi Hardinge, Curzon'a gönderdiği 19 Eylül 1922 tarihli raporunda Başbakan Poincaré ile yaptığı görüşme hakkında bilgi vermektedir. Hardinge, Fransa'nın Çanakkale bölgesinden kuvvetlerini çekmesinin muhtemel bir Türk taarruzu karşısında İngiliz kuvvetleri için büyük bir risk yaratacağını başbakana ifade ettiğini belirtmektedir. Hardinge, Poincaré'nin ise Mustafa Kemal Paşa'nın Yunan kuvvetlerinin bulunduğu yerlerde tarafsız bölgeyi tanımadığını, Mustafa Kemal kuvvetleri ile çatışmanın sona erdirilmesi ve bir konferansa davet edilmesi gerektiğini, Trakya'nın Meriç Nehri'ne kadar Türkiye'ye geri verilmesi gerektiğini belirttiğini raporlamaktadır.²⁸

İngiltere'nin Milletler Cemiyeti misyonunda görevli olan Bay London tarafından Paris'te bulunan Lord Curzon'a 20 Eylül 1922 tarihinde gönderilen raporda; İngiltere'nin destek istediği dominyonlarda hâlihazırda İngiltere tarafından Yakın Doğu konusunda izlenen politika hakkında ciddi şüpheler olduğu görülmektedir. Raporda; Avustralya Başbakanı William Morris Hughes (Billy Hughes) tarafından Avustralya Milletler Cemiyeti delegesine gönderilen talimatta; Yakın Doğu politikasının yanlış yönetilmekte olduğu konusunun Milletler Cemiyeti gündemine getirilmesini ve Yakın Doğu'daki savaşın sonlandırılmaması durumunda Avustralya'nın Milletler Cemiyeti'nden çekilmek kararı verebileceğinin bildirildiği kaydedilmektedir.²⁹ İngiliz dominyonlarının bu olumsuz cevapları "*Britanya İmparatorluğu'nun sonu Kemalistlerin zaferiyle başladı*" yorumu yapılmasına neden olacaktır.³⁰

İtalyan gazetelerinde yer alan haberde; İtalyan ve Fransız kuvvetlerinin hükûmetlerinin talimatları doğrultusunda Boğazlar bölgesi, İzmit ve Çanakkale'deki birliklerini çektikleri, burada sadece donanma

¹⁸ "L Inghilterra Chiama gli Alleati e i Dominions", *La Stampa*, 17 Eylül 1922.

¹⁹ "L'Imbroglia Orientale", *Avanti*, 16 Eylül 1922.

²⁰ "La Francia Ritira da Cianac", *La Stampa*, 20 Eylül 1922.

²¹ "La Francia é Contraria", *Il Giornale d'Italia*, 20 Eylül 1922.

²² "La Fermezza Franco-Italiana Impressiona L'Inghilterra", *Il Giornale d'Italia*, 22 Eylül 1922 "Le Bandiere Italiana e Francese Ritirate dalla Zona Neutra", *Il Giornale d'Italia*, 23 Eylül 1922.

²³ Sonyel, *Türk Kurtuluş Savaşı ve Dış Politika*, C. II, 271.

²⁴ "Gli Inglesi Scavano Trincee a Cianac per La Difesa dei Dardanelli", *Il Paese*, 19 Eylül 1922.

²⁵ "Situazione Sempre Piu Complicata", *Avanti*, 19 Eylül 1922.

²⁶ Ergün Aybars, *Türkiye Cumhuriyeti Tarihi*, C.I, Ankara: DEÜ Hukuk Fakültesi Yayınları, 4. Baskı, 1995, 572.

²⁷ Sir Charles Harington, *Tim Harington Looks Back*, London: Wyman & Sons, 1941, 114.

²⁸ *DBrFP*, 1/XVIII, Belge.35, 19 Eylül 1922, 32-34.

²⁹ *DBrFP*, 1/XVIII, Belge.37, 20 Eylül 1922, 35-36

³⁰ Fabio L.Grassi, *Türk-İtalyan İlişkilerinde Az Bilinenler*, Çev. Sadriye Güneş, İstanbul: Tarihçi Kitabevi Yayınları, 2014, 310.

tarafından desteklenen İngiliz kuvvetlerinin kalmış olduğu, Kemalist kuvvetlerin tarafsız bölgenin sınırına kadar gelmiş oldukları, İngilizlerle bir savaşa yol açmamak için Kemalist kuvvetlerin tarafsız bölgeye girmesinin beklenmediği kaydedilmektedir.³¹

18-19 Eylül 1922 tarihinde İzmir’de gerçekleşen Mustafa Kemal Paşa-Fransız Yüksek Komiseri General Pellé görüşmesinde, Pellé Türk ordusunun Boğazlar bölgesinde İtilaf devletleri tarafından belirlenmiş olan tarafsız bölge içinde harekâta bulunmamasını talep etmektedir. Mustafa Kemal’in cevabı ise TBMM Hükümeti’nin tarafsız bölge diye bir kavramı tanımadığı, Trakya’yı kurtarmadıkça orduların durdurulamayacağıdır.³²

İngiliz Yüksek Komiseri Sir Horace Rumbold tarafından 20 Eylül 1922 tarihinde Lord Curzon’a gönderilen raporda; Müttefik yüksek komiserleri tarafından hazırlanan ve tarafsız bölgeye riayet edilmesi konusundaki 18 Eylül 1922 tarihli ortak bildirin 20 Eylül 1922 tarihinde Ankara Hükümeti Temsilcisi Hamit Bey’e verilmiş olduğu bildirilmektedir.³³ Bu arada İngiliz Kabinesi tarafından Boğazlar’ın savunulması için karar vermiş olduğu görülmektedir.³⁴

Il Giornale d’Italia gazetesinde, Mustafa Kemal Paşa’nın çözüme yaklaşmak maksadıyla Türk kuvvetlerinin Çanakkale’ye doğru ileri hareketini durdurma talimatı vereceği belirtilmektedir.³⁵ Il Paese gazetesi Kemalistlerin Misakı Millî sınırlarında duracağını haberleştirmektedir.³⁶ Il Paese ayrıca Hamit Bey tarafından yapılan açıklamada; Türk kuvvetlerinin İngilizlerle bir çatışmaya yol açacak biçimde tarafsız bölgeyi ihlal etmeyeceklerini belirtmektedir.³⁷ Avanti gazetesinde ise İngilizlerin Boğazlar bölgesini savunmak üzere askerî hazırlıklarını artırmış oldukları belirtilmektedir.³⁸

La Stampa gazetesinde; Çanakkale bölgesinde durumun oldukça gergin olduğu, İngiliz kıtalarının Türk birliklerine karşı konuşlanmak üzere hareket halinde bulunduğu belirtilmekte, Türkiye ile İngiltere arasında bir savaşın çıkabileceği haberi verilmektedir.³⁹ Il Paese ise Türk süvarilerinin Edremit yönünden Çanakkale’ye doğru ilerlemekte olduğu, İngiliz kuvvetlerinin takviye edilmekte olduğunu belirtmektedir.⁴⁰ Gerçekten de bu dönemde birçok İngiliz birliği intikal halinde ve Çanakkale’ye yönelmiş durumdadır. Birçok savaş gemisi, ağır silahlar ve 2 tümen gücündeki askerî birlikler Mısır, Cebelitarık ve İstanbul’dan Çanakkale’ye gönderilmektedir. İngiltere Genelkurmay Başkanı Sir Cavan tarafından Bakanlar Kurulu’nda verilen bilgiye göre İngilizlerin Çanakkale bölgesinde 3.500 askerî bulunduğu, Türklerin ise Çanakkale bölgesinde 7 tümen piyade ve 4 tümen süvari olmak üzere toplam 23.000 kişilik bir askerî gücü olduğu bilgisi verilmektedir. Sir Cavan tarafından Harington’a gönderilen yazıda ise Mustafa Kemal’in vereceği cevaba göre Bakanlar kurulunda alınacak kararlar netleştirilmek üzere 1 Ekim 1922 itibarıyla İngiliz limanlarından yeni malzeme ve takviyelerin gönderileceği bildirilmektedir.⁴¹ Harington hatıratında; Eylül sonu itibarıyla Türk kuvvetlerinin Çanakkale bölgesinde 40.000, İzmit bölgesinde 50.000, genel takviye 40.000 (İstanbul’da 20.000, Doğu Trakya’da 20.000 kişi) olmak üzere toplam 130.000 askere ulaştığını kaydetmektedir.⁴²

Rumbold tarafından Curzon’a gönderilen raporda General Pellé tarafından kendisine İzmir’de Amiral Dumesnil ile Mustafa Kemal Paşa arasında yapılan görüşme hakkında verilen bilgiler aktarılmaktadır. Bu görüşmede Mustafa Kemal Paşa tarafından çatışma istemediğinin belirtildiği ancak Erenköy’deki kuvvetlerini çekmeyeceğinin vurgulandığı iletilmektedir. Rumbold’un kanaati ise Mustafa Kemal Paşa’nın yeterli güce ulaştığında taarruz edeceği yönündedir.⁴³

Bu dönemde Chicago Tribune gazetesi muhabiri John Clayton’ın İzmir’de Mustafa Kemal Paşa ile yapmış olduğu mülakat La Stampa gazetesinde detaylı bir şekilde yayımlanmaktadır. Clayton, Mustafa Kemal Paşa’nın

³¹ “I Turchi sul Limite Pericoloso”, *La Stampa*, 23 Eylül 1922. “Gli Inglesi Rimaranno a Cianak”, *Il Giornale d’Italia*, 23 Eylül 1922.

³² Mustafa Kemal Atatürk, *Nutuk*, Ankara: TDK, 1981, 496.

³³ *DBrFP*, 1/XVIII, Belge.36, 20 Eylül 1922, 34-35.

³⁴ “Il Gabinetto di Londra Deciso a Difendere da Sono Gli Stretti”, *Il Paese*, 20 Eylül 1922.

³⁵ “Kemal Non Marcerà Sul Cianak”, *Il Giornale d’Italia*, 22 Eylül 1922. “La Risposta Turca Agli Alleati”, *Il Paese*, 20 Eylül 1922.

³⁶ I Kemalisti Rimangono Fermi sul Patto Nazionale”, *Il Paese*, 22 Eylül 1922.

³⁷ “La Zona Neutra Sara’ Rispetto”, *Il Paese*, 23 Eylül 1922.

³⁸ “I Preparativi Inglesi”, *Avanti*, 24-25 Eylül 1922.

³⁹ “L’Inghilterra Intensifica Le Misure Militari”, *La Stampa*, 26 Eylül 1922. “Inglesi e Turchi Combattono”, *La Stampa*, 29 Eylül 1922.

⁴⁰ “I Turchi nella Zona Neutra”, *Il Paese*, 25 Eylül 1922. “L’Avanzata Kemalista verso La Zona Neutra”, *Il Messaggero*, 24 Eylül 1922. “La Cavalleria Turca é Entrata nello Zona Neutra Presso Cianak”, *La Stampa*, 25 Eylül 1922.

⁴¹ *Conclusions of Meetings of The Cabinet*, Vol. XII, (7 Eylül-13 Ekim 1922), 26 Eylül 1922, 238-247.

⁴² Harington, *Tim Harington Looks*, 117.

⁴³ *DBrFP*, 1/XVIII, Belge.68, 28 Eylül 1922, 109-110.

çoğunlukla İngiliz karşıtı olarak konuştuğunu, Türkiye'nin savaşı kazanmış olmasının taleplerini değiştirmedeğini, İstanbul ve Edirne'ye kadar Doğu Trakya'nın Türkiye'ye geri verilmesi gerektiğini belirttiğini, Marmara Denizi ve İstanbul'un güvenliği bakımından hiçbir yabancı donanmanın Boğazlardan geçmemesini, Misakı Milli'nin gerçekleştirilmesi ve kapitülasyonların tamamen kaldırılmasını istediğini kaydetmektedir. Muhabir, Mustafa Kemal Paşa tarafından 450 km. mesafeyi savaşıarak gelmiş ve yollarda soydaşlarının, akrabalarının öldürüldüğünü, memleketinin yağmalandığını göyerek gelmiş olan bir ordunun askerini zapt etmenin oldukça zor olduğu buna rağmen İzmir'de münferit bazı yağma olayları dışında herhangi bir güvenlik sorununun olmadığını ifade edildiğini belirtmektedir. Muhabir ayrıca Mustafa Kemal Paşa tarafından Lloyd George ve onun "şaşırtıcı derecede eksik bilgilerle" izlemekte olduğu Doğu politikasının dünya için tehlike arz ettiğini, İngiltere'nin muhafaza etmeye çalıştığı tarafsız bölgenin amacının çekilen Yunan kuvvetlerine güvenlik sağlamak olduğunu belirttiğini kaydetmektedir.⁴⁴

Il Giornale d'Italia gazetesinde yer alan haberlerde; Mustafa Kemal Paşa'nın İzmir'de Türk subaylarına hitaben bir konuşma yaparak, zaferden sonra hiçbir gücün Türk milleti ve ordusunu durduramayacağını, ne pahasına olursa olsun İstanbul'a girileceğini, yabancı güçlerin Türk milletini etkilemesine izin verilmeyeceğini ifade ettiğini belirtmektedir. Aynı gazetede Sultan'ın tahttan indirileceği ve yerine Mustafa Kemal Paşa'nın büyük vezir (sadrazam) olarak görev alacağı da iddia edilmektedir.⁴⁵ Il Giornale d'Italia gazetesinde; Türk süvarilerinin ilerlemeye devam ettiği, Erenköy'deki birliklerinin takviye edildiği belirtilmekte, Türk kuvvetlerinin mevcudunun 50.000'e ulaştığı, İngiliz ilave takviye birliklerinin de yerleştirilmekte olduğu kaydedilmektedir.⁴⁶

La Stampa gazetesinde, Mustafa Kemal Paşa ile General Harington arasında 26 Eylül 1922 tarihinde başlayan tarafsız bölge konusundaki nota alışverişleri konu edinilmektedir. Buna göre Harington tarafından Türk süvarilerinin Erenköy ve Biga'nın batısından çekilmelerini istemesine karşılık, aynı gün Mustafa Kemal Paşa tarafından Türk ordusunun Anadolu'yu yakıp yıkmış olan Yunan ordusunu takip etmekte olduğu, Yunan ordusunun aynı eylemleri Trakya'da da tekrar ettiği, şimdiye kadar Ankara Hükümeti ile İtilaf devletleri arasında tesis edilmiş bir tarafsız bölge olmadığı, Yunan donanmasının 25 Eylül 1922 itibarıyla bile hala İstanbul'da bulunduğunu, İngiliz birlikleri tarafından Erenköy ile Çanakkale arasındaki eylemlerine son verilmesini bildirdiği kaydedilmektedir. Harington tarafından 27 Eylül 1922 tarihli cevabi notada İngiliz kuvvetlerinin bulunduğu yerden Yunan kuvvetlerinin geçmediği, İngilizlerin çatışmadan kaçınmak istediği bildirilmektedir.⁴⁷ Diğer yandan, General Harington 27 Eylül 1922 tarihinde İngiliz kabinesine gönderdiği telgrafta, Meriç Nehri'ne kadar Doğu Trakya'nın Ankara Hükümeti'ne verilmesiyle sorunların çözüleceğini bildirmektedir.⁴⁸

Mustafa Kemal Paşa tarafından 28 Eylül 1922 tarihinde Harington'a gönderilen telgrafta; Çanakkale cephesindeki Türk kuvvetlerine buldukları yerde durmaları konusunda talimat verdiğini, İngiliz kuvvetlerinin de İtalyan ve Fransız kuvvetlerinin yaptığı gibi çekilmeleri halinde, Türk kuvvetlerinin de geri çekileceğini ve yalnızca sivil yönetim ve polis teşkilatı kurmakla yetinileceğini bildirmektedir.⁴⁹

TBMM Hükümeti'ni İngiltere'nin başı çektiği İtilaf devletleri ile yeni bir savaşın eşiğine getiren gelişmeler karşısında İtalya ve Fransa'nın İngiltere'nin yanında yer almaması yeni bir savaş doğuracak şartların ortaya çıkmasını engelleyen önemli faktörler arasında bulunmaktadır. Çanakkale krizi artan bir gerilim ortamında devam ederken İtilaf devletleri tarafından Paris'te yapılan görüşmeler neticesinde hazırlanan 23 Eylül 1922 tarihli ateşkes ve barış için konferans toplanması önerilerini içeren nota Türk tarafına iletilmiştir. Bu notaya karşılık olarak TBMM Hükümeti tarafından 29 Eylül 1922 tarihinde ateşkes görüşmelerinin başlatılmasını kabul eden cevabi notasının verilmesine kadar bu gerilimli ortam ve sinir harbi devam edecektir.

⁴⁴ "Le Prime Dichiarazioni di Kemal Pascia in Vivace Tono Anglofobo", *La Stampa*, 28 Eylül 1922. "Kemal Pascia Non Conosce La Zona di Cianak", *La Stampa*, 28 Eylül 1922.

⁴⁵ "Kemal Gran Visir", *Il Giornale d'Italia*, 28 Eylül 1922.

⁴⁶ "La Cavalleria Turca Avanza", *Il Giornale d'Italia*, 28 Eylül 1922. "La Situazione Militare Aggrava in Oriente", *Il Giornale d'Italia*, 30 Eylül 1922. "Altri Batalioni Inglesi", *Il Giornale d'Italia*, 30 Eylül 1922.

⁴⁷ "Il Pericolo di Cianak", *La Stampa*, 29 Eylül 1922, 6.

⁴⁸ Walder, *Chanak Affair*, 261.

⁴⁹ *Atatürk'ün Tamim Telgraf ve Beyannameleri*, (ATTB), Belge.496, Ankara: ATAM, 2006, 493-494. Batı Cephesi Komutanlığı tarafından 27 Eylül 1922 gecesinde, İstanbul ve Çanakkale yönünde ilerlemekte olan 2.Ordu K.İğna, Mudanya'da ateşkes için konferans başlayacağı ve birliklerin buldukları yerde kalmaları konusunda talimat verilmiştir. *Türk İstiklâl Harbi (TİH)*, C.II, 6. Kısım, IV. Kitap, İstiklâl Harbinin Son Safhası, Ankara: Genelkurmay Başkanlığı Yayınları, 1995, 57.

2. İtalyan Basınında İtilaf Devletlerinin Ateşkes ve Barış Konferansı Girişimleri

Kendi kamuoylarındaki savaş karşıtı baskılar altında bulunan İtilaf devletleri bu dönemde Anadolu'da meydana gelen kendileri bakımından tehlikeli gelişmeler karşısında formül aramaktadır.⁵⁰ Fransa ve İtalya'nın kuvvetlerini Çanakkale ve İzmit cephelerinde Asya kıtasından çekmeleri sonucunda yalnız kalan İngiltere Hükûmeti, İtalya'yı dışlayarak öncelikle Fransa ile mutabakat aramaktadır. Bu bağlamda Curzon, sadece Poincaré ile görüşmelerde bulunmak üzere Paris'e gitmiştir. Bu durumun öğrenilmesi sonrasında İtalyan kamuoyu ve hükûmetin tepkisi sonucunda İtalya temsilcisi de bu toplantıya katılmıştır⁵¹. Böylece 20-23 Eylül 1922 tarihlerinde Paris'te Quai d'Orsay'da;⁵² İtilaf devletlerinin temsilcileri Raymond Poincaré, Lord Curzon ve Kont Sforza bir araya gelerek seri toplantılar yapmışlardır.⁵³ Poincaré, bu görüşmeler esnasında Amiral Dumesnil ile Mustafa Kemal Paşa arasında İzmir'de yapılan toplantı hakkında bilgi vermektedir. Poincaré, Mustafa Kemal Paşa'nın TBMM Hükûmeti ile İtilaf devletleri arasında ateşkes bağlamında bir tarafsız bölge bulunduğunu kabul etmediğini, Mustafa Kemal Paşa'nın Misakı Millî kapsamında Doğu Trakya'nın geri verilmesini, Batı Trakya'da plebisit yapılmasını istediğini, Boğazlar'ın serbestisini arzu ettiğini, Doğu Trakya'nın ivedilikle boşaltılmasını istediğini, tüm bunların diplomatik yollarla gerçekleştirilmesinden yana olduğunu ifade ettiğini belirtmektedir.⁵⁴ Bu seri toplantıların sonucunda Ankara Hükûmeti'ne yakında Venedik'te veya başka bir yerde İngiltere, Fransa, İtalya, Japonya, Yunanistan, Romanya ve Sırp-Hırvat-Sloven Devleti'nin katılımıyla yapılması öngörülen konferans için bir davet mektubu gönderilmesi kararı alınmıştır.⁵⁵

Lord Curzon tarafından 23 Eylül 1922 tarihinde İngiliz Kabinesi'ne gönderilen raporda; Paris görüşmelerinin sonucu hakkında bilgi verilmekte, Yunan kuvvetlerinin geri çekilme hattının net bir şekilde tanımlanmamış olmasının Yunanistan'a avantaj sağlayacağı, Meriç Nehri'nin sınır olarak belirlenmesi durumunda Yunanistan'ın Bulgaristan sınırında avantaj elde edebileceği yorumu yapılmaktadır. Curzon ayrıca Kemalist güçlere karşı kesin koşullar dayatılmış olduğunu, Mudanya toplantısının dar kapsamlı ve sadece askerî hususları kapsayan bir konferans şeklinde kalması için çaba göstereceğini kaydetmektedir. Curzon ayrıca Paris görüşmelerinde Kont Sforza'nın İngiliz tarafına hiçbir yardımda bulunmadığını ve Fransa'ya destek verdiğini belirtmektedir.⁵⁶

İtalyan basınında Paris'te devam eden toplantılarda ele alınan konular arasında ekonomik boyutun önemini vurgulayan yazılar dikkat çekmektedir. Avanti gazetesinde yayımlanan başmakalede, emperyalizmin Türk-Yunan savaşında ortaya çıkan son durum nedeniyle çıkarlarını kaybedeceğinden dolayı duyduğu endişeye dikkat çekilmekte, asıl meselenin Anadolu'daki "nüfuz bölgeleri kapsamındaki ekonomik etkileşim" olduğu kaydedilmektedir.⁵⁷

La Stampa gazetesinde yer alan haberde; İtilaf devletlerinin Türkler ile uzlaşma çareleri aramakta oldukları, Paris'te yapılan toplantıda konunun ele alınmış olduğu belirtilmekte, bu toplantının amacının Türkiye'nin planlanan konferansa katılımını sağlamak için gereken asgari koşulları temin etmek olduğu, Lloyd George'un 4 Ağustos 1922 tarihine Avam Kamarası'nda yaptığı sansasyonel konuşma sonrasında İngiliz Hükûmeti'nin tutum değiştirmesinin kolay olmayacağı kaydedilmektedir. Gazetede ayrıca İtalya ve Fransa tarafından alınan bilgilere göre Türk tarafının konferansa ancak Gelibolu Yarımadası ve Meriç Nehri'ne kadar Trakya'da egemenlik hakkının garanti edilmesi halinde katılımının beklendiği belirtilmektedir.⁵⁸ Il Paese gazetesi İtilaf devletlerinin teklifinin tarafsız bölgeye riayet edilmesi şartıyla geçerli olacağını belirtmekte, Kemalist kuvvetlerin halen Çanakkale ve İstanbul'a doğru ilerlemekte olmasının büyük rahatsızlık yarattığını kaydetmektedir.⁵⁹

La Stampa, 24 Eylül 1922 tarihli sayısında Paris'te müttefikler arasında alınan kararlar sonucunda yapılan resmî açıklamayı yayımlamakta ve bunu tarihi bir olay olarak nitelendirmektedir. La Stampa, "Sevr

⁵⁰ Bu dönemde Londra'da savaş karşıtı haykırışlar dikkat çekmektedir. "A Londra si Grida: Abbasso La Guerra", *Il Giornale d'Italia*, 24 Eylül 1922.

⁵¹ Grassi, *İtalya ve Türk Sorunu*, 180.

⁵² *Quai d'Orsay*: Paris'te Fransız dışişleri bakanlığının bulunduğu yerdir.

⁵³ "Lord Curzon e Poincaré a Colloquio", *Il Paese*, 20 Eylül 1922. "I Colloqui Poincaré, Curzon, Sforza", *Avanti*, 21 Eylül 1922. Toplantı tutanakları için bkz. *DBrFP*, 1/XVIII, Belge.41, 20 Eylül 1922, 38. *DBrFP*, 1/XVIII, Belge.42, 20 Eylül 1922, 50-61. *DBrFP*, 1/XVIII, Belge.48, 22 Eylül 1922, 82-83.

⁵⁴ *DBrFP*, 1/XVIII, Belge.48, 22 Eylül 1922, 66-85.

⁵⁵ *DBrFP*, 1/XVIII, Belge.51, 23 Eylül 1922, 88-96. "La Conferenza per La Pace fra Greci e Turchi é Stata Decisa", *Il Paese*, 22 Eylül 1922.

⁵⁶ *DBrFP*, 1/XVIII, Belge.52, 23 Eylül 1922, 96-97.

⁵⁷ "I Frutti della Vittoria", *Avanti*, 21 Eylül 1922.

⁵⁸ "Gli Alleati Cercano a Parigi Una Formola Conciliativa per La Turchia", *La Stampa*, 23 Eylül 1922.

⁵⁹ "Un Poco di Sereno Sembra Tornare nel Cielo d'Oriente", *Il Paese*, 23 Eylül 1922.

Antlaşması'nı ortadan kaldıran" bu mutabakatın, Edirne dâhil olmak üzere Meriç Nehri'ne kadar Trakya'nın Türkiye'ye geri verilmesi, İstanbul'un tahliyesi, Boğazların Milletler Cemiyeti kontrolüne verilmesi gibi şartları içeren barış teklifinin Mustafa Kemal Paşa'ya sunulmasına karar verilmesinin "*Türkiye'nin yeniden Avrupa'ya dönmesi*" anlamına geldiğini kaydetmektedir. İngiltere, Fransa, İtalya, Japonya, Romanya, Yunanistan, Sırp-Hırvat-Sloven Devleti ve Türkiye'nin yetkili temsilcilerinin katılımıyla gerçekleştirilmesi öngörülen barış konferansının Venedik'te veya başka bir yerde yapılması konusunun hala gündemde olduğunu belirten gazete, konferansın amacının İtilaf devletleri ile Türkiye arasında kesin bir barış antlaşmasının yapılması olacağını, konferans öncesinde Mudanya veya İzmit'te Türkiye ile Yunanistan arasındaki çatışmayı durdurmak için ateşkes anlaşması yapılacağını belirtmektedir.⁶⁰ *Avanti* gazetesinde Paris görüşmeleri neticesinde İtilaf devletlerinin Türkiye'yi ateşkes ve barış görüşmeleri için konferansa davet etmiş olduğu haberi yer almaktadır.⁶¹

İtalyan basınında; Paris görüşmelerinde İtalya ve Fransa tarafından Türkiye'ye daha fazla resmî vaatler yapılmak istenmesine rağmen İngiltere'nin adil ve eşit bir barış önerilerini sınırlı tutmak istemesinin anlaşmaya varılmasını geciktirdiğini, Kont Sforza tarafından Lord Curzon'un mutabakata ilişkin deklarasyon yayımlanması konusunda ikna edildiği, bu sonucun İtalya bakımından memnuniyet verici olduğu ifade edilmektedir. İngiltere'nin olumsuz tutumuna rağmen, Fransız General Pellé ve Amiral Dumesnil'in İzmir'de Mustafa Kemal Paşa ile yapmış oldukları uzun görüşmelerden, Türkiye'nin taleplerinin her zaman için barış yoluyla gerçekleştirmeye karar verdiği Misakı Millî'ye ait talepler olduğu güvencesinin Fransızlar tarafından dile getirildiği belirtilmektedir. Kont Sforza'nın ısrarları doğrultusunda konferansın Venedik'te yapılması konusunda genel bir mutabakat sağlanmakla birlikte, Mustafa Kemal'in istemesi durumunda konferansın Türkiye'ye daha yakın bir yerde yapılabileceği kaydedilmektedir.⁶² *Il Paese* gazetesi, Ankara Hükümeti tarafından yapılan resmî açıklamayı yayımlamaktadır. Resmî açıklamada; Ankara Hükümeti'nin prensip olarak Paris Konferansı'nın kuvvet kullanılmaması konusundaki kararını kabul ettiği, İtilaf devletleri tarafından Misakı Millî ile tanımlanan taleplerini ivedilikle ve öncelikle kabul edilmesini beklediği, Doğu Trakya'nın derhal özgürleştirilmesi dışında bir çözüm istemediği kaydedilmektedir.⁶³

İtilaf devletleri İstanbul'daki yüksek komiserleri tarafından İstanbul ve Ankara hükümetlerine iletilen notalarda; İngiltere, Fransa, İtalya, Japonya, Türkiye, Yunanistan, Sırp-Hırvat-Sloven Devleti'nin katılımıyla bir barış konferansı toplanacağı bildirilmekte ve temsilci gönderilmesi talep edilmektedir. *Il Giornale d'Italia* gazetesinde yapılan yorumda Mustafa Kemal Paşa'nın İstanbul Hükümeti'ne de konferansa davet gönderilmesinden memnun olmadığı ve bunu kabul etmeyeceği belirtilmektedir.⁶⁴ *Il Giornale d'Italia* gazetesinde yer alan bir başka haberde ise İstanbul'dan Daily Mail muhabirine dayanarak verilen haberde Mustafa Kemal Paşa'nın TBMM ile istişarede bulunmakta olduğu, İtilaf devletlerinin tekliflerini kabul etmeye hazır olduğu ifade edilmektedir.⁶⁵

TBMM Roma Temsilcisi Celalettin Arif Bey⁶⁶ tarafından İtilaf devletlerin teklifine verilecek cevaba ilişkin olarak Roma'da *La Tribuna* gazetesine verilen mülakatta; Türkiye'nin amacının barış olduğu, Türkiye'nin barışı başarabilecek güce sahip olduğunu Türk ordusunun gösterdiği belirtilmektedir.⁶⁷

Bu arada Franklin Bouillon, İtilaf devletlerinin muvafakati ile Mustafa Kemal Paşa ile İzmir'de görüşmelerde bulunmak üzere 24 Eylül 1922 tarihinde Paris'ten yola çıkmış bulunmaktadır.⁶⁸ Bouillon, bir savaş gemisiyle İzmir'e gelmiş ve 28 Eylül 1922 tarihinde Mustafa Kemal Paşa, Rauf (Orbay) Bey ve Yusuf Kemal (Tengirşenk) Bey ile uzun görüşmelerde bulunmuştur. Bu görüşmelerde Bouillon, İtilaf devletlerinin taleplerini yüz yüze iletmış ve arabuluculukta bulunmaya çalışmıştır. Bu arada İtilaf devletlerinin ateşkes ve barış

⁶⁰ "Un Evento Storico: Alleati Concordi nel Riamettere La Turchia in Europa", *La Stampa*, 24 Eylül 1922.

⁶¹ "La Potenze Invitano La Turchia", *Avanti*, 24-25 Eylül 1922.

⁶² "L'Accordo per Oriente Raggiunto a Parigi", *Il Messaggero*, 24 Eylül 1922. "Un Evento Storico: Alleati Concordi nel Riamettere La Turchia in Europa", *La Stampa*, 24 Eylül 1922.

⁶³ "...E Una del Governo di Angora", *Il Paese*, 24 Eylül 1922.

⁶⁴ "La Nota Degli Alleati al Governo di Angora", *Il Giornale d'Italia*, 26 Eylül 1922.

⁶⁵ "Kemal Consulta L'Assemblea di Angora", *Il Giornale d'Italia*, 28 Eylül 1922.

⁶⁶ *Celalettin Arif Bey (1875-1928)*: Son Osmanlı Mebusan Meclisi'nin başkanı olan Celalettin Arif Bey, meclisin kapatılması üzerine Anadolu'ya geçerek Millî Mücadele'ye katılmış ve 1 Ocak 1922-1 Ocak 1923 tarihleri arasında TBMM Roma temsilcisi olarak görev yapmıştır.

⁶⁷ "Intervista col Rappresentante del Governo di Angora a Roma", *La Stampa*, 28 Eylül 1922.

⁶⁸ "La Partenza di Franklin Bouillon", *Il Paese*, 24 Eylül 1922. "La Missione Franklin a Smirne", *Avanti*, 26 Eylül 1922.

tekliflerini içeren notası da İzmir'e ulaşmış bulunmaktadır.⁶⁹ Şamsuddinov, Franklin Bouillon'un Doğu Trakya'nın Meriç Nehri sınırına kadar Türklere geri verilmesi ve barış antlaşmasının imzalanmasından sonra İtilaf kuvvetlerinin geri çekilmesi şartlarıyla İtilaf devletlerinin ateşkes teklifleri hakkında Mustafa Kemal Paşa'yı ikna ettiğini ifade etmektedir.⁷⁰ Lord Kinross, Mustafa Kemal Paşa'nın bütün bunlara ihtiyacı olmadığını, durumu gayet akıllıca düzenlediğini, Türkiye'nin uluslararası itibarı bakımından Misakı Millî dışında isteklerde bulunmadığını belirtmektedir.⁷¹ La Stampa gazetesinde Franklin Bouillon'un İzmir'de Mustafa Kemal Paşa, Rauf Bey ve bakanlarla görüşmelerde bulunduğu, Ankara Hükûmeti'nin İtilaf devletlerinin 23 Eylül 1922 tarihinde ortaya koymuş oldukları şartlar çerçevesinde barış görüşmelerinin başlatılabileceği görüşünü kabule yakın olduğu belirtilmektedir. Gazetede ayrıca Mustafa Kemal Paşa'nın 28 Eylül'de General Harington'a verdiği cevabi notada uzlaştırıcı bir tavır olduğu kaydedilmektedir.⁷² Nitekim TBMM Hükûmeti tarafından İtilaf devletlerinin 23 Eylül 1922 tarihli notasına karşılık verilen ateşkes hakkındaki cevabi notası, Franklin Bouillon'un ziyareti sonrasında hazırlanarak 29 Eylül 1922 tarihinde Bouillon aracılığı ile Paris Konferansı Başkanı Poincaré'ye iletilmiştir.⁷³

Bu arada İngiliz Kabinesi tarafından General Harington'a 29 Eylül 1922 tarihinde gönderilen talimatta, Savaş Ofisi'nde 29 Eylül 1922 tarihinde alınan karar doğrultusunda; Çanakkale'deki Türk askerlerinin tarafsız bölgeyi terk etmelerinin sağlanması aksi takdirde tüm kara, deniz ve hava gücü kullanılarak ateş açılması talimatı verilmektedir.⁷⁴ Bu haber İtalyan basınında da ertesi gün yer almaktadır.⁷⁵ General Harington bu talimatı hemen yerine getirmeyecek ve bunun nedenlerini 30 Eylül 1922 tarihinde gönderdiği rapor ile açıklayacaktır. Harington raporunda; Çanakkale'de konuşlanan Türk kuvvetlerinin henüz ciddi bir tehlike yaratmamış olduklarını, değerlendirme ve ateş açma kararının kendisine bırakılmasını, Müttefik generaller ile Türkler arasında bir toplantı yapılması ihtimalinin yüksek olduğu bir dönemde ateş açmanın yararlı olmayacağını, Ankara Hükûmeti'nin İtilaf devletlerinin 23 Eylül 1922 tarihli notasına cevap vermek üzere olduğunu bildirmektedir. Bu raporu Lord Curzon'a ileten Rumbold da Harington ile aynı düşüncede olduğunu kaydetmektedir.⁷⁶ Bu raporun İngiliz Hükûmeti'ne ulaşması sonrasında Harington'un bu konuda ne kadar isabetli bir politika izlediği anlaşılacaktır.⁷⁷

Il Paese gazetesi, İtilaf devletlerinin ateşkes için Mudanya'da görüşmelerin yapılması konusunun taraflarca kabul edilmiş olduğunu, Türk tarafının ateşkes görüşmeleri teklifini kabul etmiş olmakla birlikte barış görüşmelerine ilişkin resmî cevabın hafta sonuna kadar verileceğini haberleştirmektedir.⁷⁸ Ertesi gün ise Mustafa Kemal Paşa'nın İtilaf devletlerinin teklifini kabul etmeye hazır olduğunu Hamit Bey'e bildirdiği ancak resmî cevabın henüz gönderilmediği, cevabın TBMM'ne danışıldıktan sonra verileceği haberi yer almaktadır.⁷⁹

Il Giornale d'Italia gazetesinde, İtilaf devletlerinin 23 Eylül 1922 tarihli teklifine TBMM ile yapılan istişare neticesinde olumlu cevap verilmiş olduğu belirtilmektedir.⁸⁰ Il Paese ise Kemalistlerin ateşkes görüşmelerinin Mudanya'da yapılmasını kabul etmiş olduklarını belirtmektedir.⁸¹ Il Paese gazetesinde, İtilaf devletlerinin 23 Eylül 1922 tarihinde vermiş oldukları notaya cevap olarak Mustafa Kemal Paşa tarafından Poincaré'ye gönderilen telgrafta; askerî hareketlerin durdurulduğu, Mudanya'da ateşkes görüşmelerinin başlatılmasının

⁶⁹ Ali Fuat Cebesoy, *Siyasi Hatıralar, Büyük Zaferden Lozan'a*, C.I, Haz. Osman Selim Kocahanoğlu, İstanbul: Temel Yayınları, 2002, 77-78.

⁷⁰ A.M.Şamsuddinov, *Mondros'tan Lozan'a Türkiye Ulusal Kurtuluş Savaşı Tarihi*, 1918-1923, Çev. Ataol Behramoğlu, İstanbul: Doğan Kitap Yayınları, 2. Baskı, 1999, 295.

⁷¹ Lord Kinross, *Atatürk, Bir Milletten Yeniden Doğuşu*, Çev. Necdet Sander, İstanbul: Altın Kitaplar, 19. Baskı, 2007, 395.

⁷² "La Situazione Orientale", *La Stampa*, 30 Eylül 1922, 5.

⁷³ İsmail Eyyupoğlu, *Mudanya Mütarekesi*, ATAM, Ankara, 2002, 110-112. İtilaf devletlerinin 23 Eylül 1922 tarihli ateşkes ve barış konulu notasına TBMM Hükûmeti tarafından ateşkes ve barış görüşmeleri bağlamında iki aşamalı olarak cevap verilmiştir. Bunlardan birincisi olan 29 Eylül 1922 tarihli nota ateşkes konusunu kapsamaktadır. Barış görüşmelerine ilişkin cevabi nota ise TBMM'de yapılan görüşmeler neticesinde 4 Ekim 1922 tarihinde İtilaf devletlerine gönderilecektir.

⁷⁴ *Conclusions of Meetings of the Cabinet*, Vol.XII, (7 Eylül-13 Ekim 1922), 29 Eylül 1922, 128-133. Curzon bu kararı Fransız Başbakanı Poincaré'ye iletmek üzere Paris'teki İngiliz büyükelçiye bildirmektedir. Bkz. *DBrFP*, 1/XVIII, Belge.78, 30 Eylül 1922, 117-118.

⁷⁵ "Il Governo Inglese Ordina al Gen. Harington", *La Stampa*, 30 Eylül 1922.

⁷⁶ *DBrFP*, 1/XVIII, Belge.79, 30 Eylül 1922, 118-119.

⁷⁷ Sonyel, *Türk Kurtuluş Savaşı ve Dış Politika*, C. II, 277-278.

⁷⁸ "L'Intesa Sceglia Mudania per L'Incontro Coi Nazionalisti Turchi", *Il Paese*, 28 Eylül 1922. "I Turchi Accettano L'Invito", *Il Paese*, 28 Eylül 1922.

⁷⁹ "Kemal Accetta L'Invito degli Alleati", *Gazzetta di Venezia*, 29 Eylül 1922. "La Risposta di Kemal Pascia", *Il Paese*, 29 Eylül 1922.

⁸⁰ "La Grande Assembla d'Angora", *Il Giornale d'Italia*, 2 Ekim 1922.

⁸¹ "I Kemalisti Accettano Il Convegno Preliminare di Mudania", *Il Paese*, 3 Ekim 1922.

önerildiği ve bu görüşmelerde TBMM Hükümeti'ni İsmet Paşa'nın temsil edeceğinin bildirildiği, barış görüşmelerine dair kesin cevabın TBMM kararı sonrasında verileceğini ifade edildiği kaydedilmektedir.⁸² Il Giornale d'Italia gazetesinde yer alan haberde, Franklin Bouillon tarafından Fransız Hükümeti'ne gönderilen telgrafta Türk tarafının ateşkes görüşmelerinde dikkate alacağı koşulların en önemlisinin Anadolu'da meydana gelen felaketlerin tekrar edilmemesi için Trakya'nın ivedi olarak tahliye edilerek Türk yönetimine teslim edilmesi olduğu belirtilmektedir. Il Giornale d'Italia gazetesi ise Türklerin hedefinin artık Trakya olduğunu vurgulamaktadır.⁸³ Corriera della Sera, Avanti ve Gazzetta di Venezia gazetelerinde İtilaf devletlerinin 23 Eylül 1922 tarihli notasına karşılık olarak Yusuf Kemal Bey'in imzasıyla Poincaré'ye gönderilen 29 Eylül 1922 tarihli telgrafın metni yayımlanmakta, bu belgenin çok önemli olduğu, böylece Mudanya Konferansı'nın 3 Ekim 1922 tarihinde başlayacağı, Türk kuvvetlerinin tarafsız bölgeden çekilmekte oldukları haberleştirilmektedir.⁸⁴ Gazzetta di Venezia gazetesinde, İtilaf devletleri ve TBMM temsilcilerinin katılımıyla Mudanya'da 3 Ekim 1922 tarihinde başlamak üzere ateşkes görüşmelerinin başlatılacağı kaydedilmektedir.⁸⁵

Bu süreçte TBMM Hükümeti tarafından Yunanların Anadolu'da yaptıkları vahşet ve kötü muamelenin Trakya'da da daha fazla uygulanmasının engellenmesi ve Trakya'nın ivedilikle TBMM Hükümeti'ne teslim edilmesi hususunda girişimlerde bulunmakta oldukları görülmektedir. La Stampa gazetesinde Franklin Bouillon tarafından Fransız Hükümeti'ne gönderilen telgrafta; Mustafa Kemal Paşa'nın Trakya'nın Yunanlar tarafından tahliye edilmesi ve geçici olarak İtilaf devletleri tarafından kontrol altına alınarak ivedilikle Ankara Hükümeti'ne teslim edilmesi şartıyla ateşkes görüşmelerinin başlatılmasını istediği bildirilmektedir.⁸⁶ Bu sırada TBMM Roma Temsilcisi Celalettin Arif Bey tarafından İtalyan Hükümeti'ne bir nota verilerek; Yunan kuvvetlerinin Anadolu'dan çekilirken sivil halka karşı gösterdiği şiddet ve kötü muameleyi, Trakya ve Makedonya'daki Müslüman nüfusa da uygulamakta olduğu, bunun önüne geçilmesi ve Trakya'nın ivedilikle tahliye edilerek Türk makamlarına teslim edilmesi için işlem yapılması talep edilmektedir.⁸⁷

İtilaf devletleri tarafından yapılan ateşkes ve barış konferansı teklifinin TBMM Hükümeti tarafından kabul edilmesiyle öncelikle Mudanya'da ateşkes konferansı ve sonrasında belirlenecek bir yerde barış konferansının gerçekleştirilmesinin önü açılmış olmaktadır. Bu tehlikeli dönemde gerek Mustafa Kemal Paşa ve gerekse Franklin Bouillon ve General Harington tarafından gösterilen metanet ve ileri görüşlülük sayesinde bir savaşın yeniden başlamasına engel olunmuş ve bir felaketin önüne geçilmiş oluyordu.⁸⁸ Lord Kinross, *"tarihte politikacıların savaş, generallerin ise barış uğrunda çalıştıklarını gösteren örnekler olduğunu, bunun da onlardan birisi olduğunu"* ifade etmektedir.⁸⁹

3. Mudanya Ateşkes Konferansı ve İtalyan Kamuoyundaki Yansımaları

TBMM Hükümeti tarafından İtilaf devletlerinin 23 Eylül 1922 tarihli ateşkes ve barış teklifini içeren notasına ilişkin olarak 29 Eylül 1922 tarihinde Dışişleri Bakanı Yusuf Kemal (Tengirşenk) Bey imzasıyla Paris Konferansı Başkanı Poincaré'ye hitaben ve İngiltere, İtalya, Fransa hükümetlerine iletilmek üzere bir cevap gönderilmiştir. Bu cevapta; Franklin Bouillon tarafından İtilaf devletleri adına verilen güvenceye ve adalete uygun bir barışın süratle yapılması için, Yunan kuvvetlerinin arkasından yürütülmekte askerî hareketlerin durdurulması yönünde hâlihazırda emir verildiği bildirilmektedir. Doğu Trakya'nın Edirne dâhil olarak ivedilikle boşaltılarak TBMM Hükümeti'ne teslim edilmesi gereği vurgulanan cevapta, bu konuların görüşülmesi maksadıyla 3 Ekim 1922 tarihinde müttefik generalleriyle Mudanya'da bir ateşkes konferansı toplanmasının önerildiği, ateşkes konferansına TBMM Hükümeti adına Batı Cephesi Orduları Komutanı İsmet Paşa'nın katılacağı

⁸² "Il Convegno di Mudania", *Il Paese*, 3 Ekim 1922.

⁸³ "I Turchi Mirana alla Tracia", *Il Giornale d'Italia*, 1 Ekim 1922.

⁸⁴ "Il Testo della Risposta del Governo Kemalista agli Alleati", *Corriera della Sera*, 2 Ekim 1922, 4. "L'Orizzonte si Richiara in Oriente", *Avanti*, 3 Ekim 1922. "Un Telegramma dei Kemalisti", *Gazzetta di Venezia*, 3 Ekim 1922. "Lo Sgombro del Kemalisti", *Corriera della Sera*, 2 Ekim 1922.

⁸⁵ "Oggi Rappresentari Alleati e Turchi si Rinniscono a Mudania", *Gazzetta di Venezia*, 3 Ekim 1922.

⁸⁶ "Sgombro della Zona Neutra e Armistizio", *La Stampa*, 2 Ekim 1922, 2.

⁸⁷ "Una Nota Verbale della Turchia a Roma", *Gazzetta di Venezia*, 1 Ekim 1922, 6.

⁸⁸ Sonyel, *Türk Kurtuluş Savaşı ve Dış Politika*, C. II, 279.

⁸⁹ Kinross, *Atatürk*, 386.

kaydedilmektedir. İtilaf devletlerinin 23 Eylül 1922 tarihli notasında belirtilen barış konferansına ilişkin resmî cevabın ise TBMM'de görüşme yapıldıktan sonra birkaç gün içinde gönderileceği belirtilmektedir.⁹⁰

Lord Curzon, 1 Ekim 1922 tarihinde Paris, Roma ve Atina büyükelçilerine gönderdiği talimat ile Mustafa Kemal Paşa ile mutabakata varıldığını ve 3 Ekim 1922 tarihinden itibaren Mudanya'da ateşkes görüşmelerinin başlatılacağını ifade etmekte; Yunan, İtalyan ve Fransız temsilcilerin de konferansa katılımı için ilgili makamlarla temasa geçilmesini bildirmektedir. Lord Curzon Yunanların konferansa katılmaması durumunda, onların yokluğunda da karar alınabileceğini belirtmektedir.⁹¹

Corriera della Sera gazetesinde, TBMM Hükümeti tarafından İtilaf devletlerinin barış teklifinin kabul edilmiş olduğu haberi verilmektedir.⁹² Il Paese gazetesinde; ateşkes görüşmeleri için Mudanya'da konferans toplanacağı, delegasyonların Mudanya'ya yola çıktığı, "Doğu Sorunu"nun çözülmek üzere olduğu, İngiliz delegasyonuna verilen talimatta konferansın sadece askerî bir kapsamı olduğu ve siyasi konulara girmeyeceği hususu haberleştirilmektedir.⁹³ Gazzetta di Venezia gazetesinde, ateşkes görüşmelerinde Trakya konusunun oldukça karmaşık görüldüğü ancak İngiltere'nin diğer İtilaf devletleriyle Trakya'nın Yunanlar tarafından tahliyesi konusunda mutabakat içinde olduğu, doğuda barışın kazanılmasının hiç de kolay olmadığı belirtilmektedir.⁹⁴

Il Giornale d'Italia gazetesinde, Mudanya Konferansı'nın askerî bir ateşkes görüşmesi olmasına rağmen ateşkes olayının politik bir karar olduğu belirtilmektedir. İngiliz temsilci General Harington, İtalya temsilcisi General Mombelli ve Fransa temsilcisi General Charpy'nin 2-3 Ekim 1922 gecesinde İstanbul'dan kendi donanmalarına ait gemilerle Mudanya'ya hareket etmiş oldukları, yolculuğun 6 saat sürdüğü, Mudanya Konferansı'na İsmet Paşa'nın katılacağı, Yunan tarafından Tuğgeneral Mazarakis ve Alb. Sariyanis'in konferans için görevlendirilmiş olduğu, Mustafa Kemal'in cevabi notasında Yunanistan hakkında bir ifade bulunmadığı kaydedilmektedir.⁹⁵ La Stampa, konferansa katılacak İtilaf devletleri temsilcilerinden İngiliz General Harington'un *Iron Duke* zırhlısı, Fransız General Charpy'nin *Jean Bart* savaş gemisi, İtalyan General Mombelli'nin ise *Vittorio Emanuele* zırhlısı ile Mudanya açıklarına gelmiş olduklarını, *Averof* zırhlısı ile gelmesi beklenen Yunan heyetinin henüz Mudanya açıklarında görünmediğini ifade etmektedir. İtilaf devletleri temsilcilerinin İngiliz *Iron Duke* zırhlısında bir araya gelerek konferans öncesi ortak tutum için koordinasyon toplantısı yaptıklarını belirtmektedir.⁹⁶

İtilaf devletlerinin 23 Eylül 1922 tarihli notası ve Ankara Hükümeti'nin 29 Eylül 1922 tarihli cevabi notası uyarınca 3 Ekim 1922 tarihinde Mudanya'da başlayacak ateşkes konferansı için İsmet Paşa'ya verilen talimatta; Yunan ordusunun Doğu Trakya'yı 20 gün içinde tahliye ederek TBMM Hükümeti'ne devretmesi, Çanakkale ve İstanbul istikametinde hareket eden Türk kuvvetleri belirlenen bir hatta durdurulması ancak bundan sonra İtilaf devletleri tarafından da herhangi bir askerî tedbir alınmaması ve tahkimat yapılmaması hususları belirtilmektedir. İsmet İnönü, hatıratında Mustafa Kemal Paşa tarafından kendisine bütün bunların dışında ateşkes antlaşmasının bir an önce yapılmasını ve böylece Yunanların Trakya'dan ivedilikle çıkarılmasının sağlanması talimatı verdiğini belirtmektedir. İnönü, bu talimatlarla konferansa oldukça kararlı bir şekilde gittiğini, savaş istemediğini ancak istenilen netice alınmazsa gerekirse yeniden savaşa gireceği düşüncesinde olduğunu belirtmektedir.⁹⁷

⁹⁰ Atatürk, *Nutuk*, 497. *TİH*, C. II, 6. Kısım, IV. Kitap, 60-61. *Atatürk'ün Tamim Telgraf ve Beyannameleri*, Belge.497, Ankara: ATAM, 2006, 494-495. İsmet İnönü, *Hatıralar*, Haz. Sabahattin Selek, Ankara: Bilgi Yayınevi, 5. Baskı, 2018, 299. "La Risposta di Kemal all'Inghilterra", *La Stampa*, 1 Ekim 1922.

⁹¹ *DBrFP*, 1/XVIII, Belge.80, 1 Ekim 1922, 119-120.

⁹² "La Nota dell'Intesa per La Pace Accettata dai Kemalisti", *Corriera della Sera*, 3 Ekim 1922, 6.

⁹³ "A Mudania Sara' Trattato L'Armistizio", *Il Paese*, 4 Ekim 1922. "La Partenza dei Delegati per Mudania", *Il Paese*, 4 Ekim 1922. "La Crisi Orientale Verso La Soluzione", *Il Paese*, 4 Ekim 1922. "Le Istruzioni del Governo Inglese", *Il Paese*, 4 Ekim 1922.

⁹⁴ "L'Inghilterra d'Accordo cogli Alleati sullo Sgombero della Tracia", *Gazzetta di Venezia*, 4 Ekim 1922, 2. "Le Difficolta da Vincere per La Pasificazione dell'Oriente", *Gazzetta di Venezia*, 4 Ekim 1922, 2.

⁹⁵ "Il Convegno di Mudania", *Il Giornale d'Italia*, 4 Ekim 1922.

⁹⁶ "L'Inaugurazione del Convegno di Mudania", *La Stampa*, 4 Ekim 1922. Fransız ve İtalyan generalleri getiren gemilerin sırayla *Edgar Quinet* kruvazörü ve *Duillo* zırhlısı olduğu bilgisi de mevcut bulunmaktadır. Bkz. Eyyupoğlu, *Mudanya Mütarekesi*, 142-145. Konferans için görevlendirilen Yunan Heyeti ise konferansın ikinci günü Kızılhaç bandıralı bir posta gemisiyle Mudanya'ya gelmiş ancak görüşmelere katılmamıştır. Bkz. *TİH*, C.II, 6. Kısım, IV. Kitap, 108.

⁹⁷ İnönü, *Hatıralar*, 304. Bu dönemde Yunanistan'ın uğradığı yenilginin şokunu atlatmak ve Trakya'da yeniden bir kuvvet oluşturarak Doğu Trakya'nın Türkiye'ye verilmesine engel olmak düşüncesinde olduğu, bu arada Yunanistan'da yaşanan askerî darbe sonucunda yönetime gelen idarenin de Doğu Trakya'nın verilmesine karşı çıktığı gözden uzak tutulmamalıdır. "Opinione Greca Ostile all'Abbandono della Tracia", *Corriera della Sera*, 4 Ekim 1922, 5. Ayrıca bkz. Cebesoy, *Siyasi Hatıralar*, 85.

Bu koşullarda Mudanya Konferansı görüşmeleri 3 Ekim 1922 tarihinde heyet başkanları İsmet Paşa, Gen. Harington, Gen. Mombelli ve Gen. Charpy'nin katılımıyla başlamıştır.⁹⁸ Yunan temsilcileri Gen. Mazarakis ve Alb. Sariyanis konferans görüşmelerine katılmayarak Mudanya açıklarında bir Yunan gemisinde beklemişlerdir.⁹⁹ İsmet Paşa'ya konferans esnasında delegasyonda görevlendirilmiş olan Asım (Gündüz) Paşa, Yarbay Tevfik (Bıyıklıoğlu) Bey ile konferans dışı zamanlarda Fevzi (Çakmak) Paşa ve Hamit (Hasancan) Bey yardımcı ve destek olmuştur.¹⁰⁰

Corriera della Sera, konferansın başlamasının genel olarak olumlu bir havanın esmesine neden olduğunu belirtmektedir.¹⁰¹ Il Giornale d'Italia gazetesinde, Londra mahfillerinde ateşkes antlaşmasının iki gün içinde imzalanmasının beklendiği, TBMM İstanbul Temsilcisi Hamit Bey'in, istenirse ateşkes konferansının 24 saatte tamamlanabileceği açıklamasında bulunduğu haberleri yer almaktadır.¹⁰²

İsmet İnönü hatıratında, konferansa kendisinin başkanlık ettiğini, İtilaf devletleri adına Gen. Harington'un konuştuğunu, asıl mücadelenin de kendisiyle Gen. Harington arasında gerçekleştiğini, İtalyan ve Fransız temsilcilerin Doğu Trakya'nın tahliyesi konusunda kendisine güçlük çıkarmadıklarını, konferansta gayri resmî olarak Franklin Bouillon'un da bulunduğunu belirtmektedir.¹⁰³ La Stampa'da yer alan haberde; ateşkes konferansı görüşmelerinde ilk günlerde iki temel konunun gündemde bulunduğu, bunların Trakya'nın Yunanlar tarafından tahliyesi ve tarafsız bölgenin tahliyesi olduğu, Türk süvarilerinin Erenköy'den geri çekilmekle birlikte tepeler hattında bekledikleri, İngiliz birliklerinin kendilerini destekleyecek 150 adet topa güvendikleri ancak durumlarının güvende olmadığı kaydedilmektedir.¹⁰⁴ La Stampa'da yer alan İzmir kaynaklı bir haberde ise Türk kuvvetlerinin 3 Ekim itibarıyla tarafsız bölgeden çekilmekte oldukları belirtilmektedir.¹⁰⁵

Mudanya Konferansı görüşmelerinde ana eksen Doğu Trakya'nın Yunan kuvvetleri tarafından boşaltılarak TBMM Hükümeti'ne geri verilmesi konusunda gerçekleşmiştir. Bu konuda taraflar arasında prensip olarak bir görüş birliği ve anlaşma sağlanmasına rağmen bunun nasıl yapılacağı konusunda önemli tartışmalar meydana gelmiştir. Konferansın başından itibaren İsmet Paşa işgalci güçlerin zaman geçirilmeden Türkiye topraklarını boşaltmasını ve Doğu Trakya'da bulunan tüm yabancı askerlerin Meriç Nehri'nin batı kıyısına çekilerek Karaağaç dâhil Doğu Trakya'nın 30 gün içinde TBMM Hükümeti'ne teslim edilmesini istemiştir. İngiliz temsilcisi Harington, Doğu Trakya'nın Yunan kuvvetleri tarafından boşaltılmasından sonra hemen TBMM Hükümeti'ne teslimine karşı çıkmakta, barış antlaşması imzalanıncaya kadar Doğu Trakya'nın İtilaf devletleri işgalinde kalmasını savunmakta, Çanakkale ve İzmit'te Boğazlara ait tarafsız bölge olarak nitelendirdikleri yerlerdeki Türk kuvvetlerinin geri çekilmesini istemektedir.¹⁰⁶

İtalyan basınında Mudanya'da ateşkes görüşmelerinin başladığı, görüşmelerde mutabakat ruhunun egemen olduğu ve barış umutlarının yükseldiği haberleri verilmektedir.¹⁰⁷ La Stampa gazetesinde ilk üç gün devam eden görüşmeler sonucunda temel konularda anlaşma sağlandığı ve ateşkes antlaşmasının yakında imzalanmasının beklendiği ifade edilmektedir.¹⁰⁸ Corriera della Sera, 3-4-5 Ekim 1922 görüşmelerinde birçok konuda mutabakat sağlandığı, Trakya'nın Yunanlar tarafından tahliye edilmesi konusunda İtilaf devletleri ile Türk temsilciler arasında mutabakat sağlandığı haberini vermektedir.¹⁰⁹ Il Paese gazetesi ilk üç günün sonunda taraflar arasında mutabakat sağlanan konular olarak; Boğazlar ve İstanbul konusunda barış konferansı sonuna kadar İtilaf kuvvetlerinin bu bölgelerde kalması, Doğu Trakya'nın ateşkes antlaşmasının imzalanmasından hemen Yunan kuvvetleri tarafından Meriç Nehri'ne kadar boşaltılması ve sonrasında Türk yönetimine

⁹⁸ "Oggi si Discute L'Armistizio in Oeriente", *Il Giornale d'Italia*, 4 Ekim 1922. "L'Inizio della Conferenza dei Mudania", *Corriera della Sera*, 4 Ekim 1922.

⁹⁹ Saffet Şav, "Mudanya Konferansı Hatıralarım", *Vatan*, 27 Ekim 1956, 2.

¹⁰⁰ Sonyel, *Türk Kurtuluş Savaşı ve Dış Politika*, C. II, 281-282. İsmet Paşa başkanlığındaki Türk Heyeti'nde yer alan veya heyete destek veren personel ile ilgili olarak bkz. Eyyupoğlu, *Mudanya Mütarekesi*, 136-139.

¹⁰¹ "Compiti dell'Incontro di Mudania Ottimistiche Previsioni a Londra es a Parigi", *Corriera della Sera*, 3 Ekim 1922, 6.

¹⁰² "In 24 Ore si Fa La Pace!", *Il Giornale d'Italia*, 5 Ekim 1922.

¹⁰³ İnönü, *Hatıralar*, 302.

¹⁰⁴ "Oggi a Mudania si Tratta L'Armistizio", *La Stampa*, 3 Ekim 1922.

¹⁰⁵ "La Zona Neutra Sgombiata dai Turchi", *La Stampa*, 4 Ekim 1922, 2.

¹⁰⁶ İnönü, *Hatıralar*, s.305.

¹⁰⁷ "L'Inizio del Convegno", *Il Paese*, 5 Ekim 1922." I Spiriti di Conciliazione Dominano nel Convegno di Mudania", *La Stampa*, 5 Ekim 1922. "Il Convegno di Mudania Risveglia Speranze di Pace", *Il Paese*, 5 Ekim 1922.

¹⁰⁸ "Preliminari d'Accordo tra Alleati e Turchi", *La Stampa*, 6 Ekim 1922, 5.

¹⁰⁹ "Lo Sgombero Greco dalla Tracia Deiso fra Alleati e Turchi a Mudania", *Corriera della Sera*, 5 Ekim 1922. "L'Accordo di Massima Raggiunto Ieri fra Alleati e Turchi", *Corriera della Sera*, 6 Ekim 1922, 5.

devredilmesi hususlarının bulunduğunu haberleştirmektedir.¹¹⁰ La Stampa'ya göre ise Yunanistan'da ateşkes konusunda büyük bir gerginlik ve bir alarm hali bulunmaktadır.¹¹¹

Bu arada 4 Ekim 1922 tarihinde TBMM'nde İtilaf devletlerinin 23 Eylül 1922 tarihli notasında belirtilen ateşkes ve barış konferansı teklifine verilecek cevap hususunda gizli bir oturum icra edilmektedir. Mustafa Kemal Paşa, bu oturumda yaptığı konuşmada, İtilaf devletleri tarafından verilmiş olan 23 Eylül 1922 tarihli notada askerî (ateşkes konferansı) ve siyasi (barış konferansı) olmak üzere iki temel konu bulunduğunu, bunlardan askerî olanına hâlihazırda cevap verilmiş olduğunu ve Mudanya'da ateşkes görüşmelerinin 3 Ekim 1922 tarihinde başladığını, siyasi konunun ise TBMM'de ele alınarak cevap verilmesini, bunun "*Mudanya'da devam eden konferansın sonucu ne olursa olsun*" ivedilikle yerine getirilmesi gerektiğini ifade etmektedir. Bundan sonra gerçekleştirilen detaylı görüşmeler neticesinde İtilaf devletlerine verilecek cevabi nota metni kabul edilmiştir.¹¹²

Il Paese gazetesinde; TBMM Hükûmeti tarafından, İtilaf devletlerinin 23 Eylül 1922 tarihli notasına cevap olarak siyasi ve askerî konuları kapsayan 4 Ekim 1922 tarihli resmî notasının İtilaf devletlerine bildirilmiş olduğu, bu notada Ankara'nın tüm iyi niyetini gösterdiği belirtilmektedir.¹¹³ Gazetede notada belirtilen hususların; Ankara'nın adil ve sürekli bir barış istediği, TBMM Hükûmeti'nin 29 Eylül 1922 tarihinde askerî durumla ilgili olarak vermiş olduğu cevabi nota doğrultusunda Mudanya'da konferansın devam etmekte olduğunun belirtildiği, TBMM Hükûmeti'nin Trakya'daki hakları konusunda İtilaf devletleri tarafından gösterilen anlayıştan memnun olduğu, siyasi konuları kapsayacak barış konferansının ise 20 Ekim 1922 tarihinde İzmir'de başlamasının teklif edildiği, barış konferansına Rusya, Gürcistan ve Ukrayna'nın da davet edilmesi gerektiğinin belirtildiği kaydedilmektedir.¹¹⁴

Rumbold, Curzon'a 6 Ekim 1922 saat 03.00'da gönderdiği mesajında; Mudanya'da 3-4-5 Ekim 1922 tarihlerinde yapılan görüşmeler sonucunda hazırlanan taslak protokol üzerinde Trakya'nın tahliyesi ile ilgili konularda Türk tarafıyla anlaşma sağlanamadığını, Fransa temsilcisinin Türk görüşünü kabul ettiğini belirtmesine karşılık Harington'un kendi hükûmetinden talimat alamadığından erteleme istediğini, İsmet Paşa tarafından Harington'a, Trakya'nın barış antlaşması beklenmeden teslimi konusunda Ankara Hükûmeti'nin taleplerinin kabul edilmemesi halinde Türk ordusunun harekete geçirileceğini ifade etmesi sonrasında Harington ve diğer İtilaf generallerinin yeni talimat almak üzere ertesi gün 14.30'a kadar süre talep ederek Mudanya'dan ayrıldığını ve İstanbul'a dönmüş olduklarını bildirmektedir.¹¹⁵

Gelişmeleri İsmet Paşa'nın gönderdiği raporlar ile adım adım izlemekte olan Mustafa Kemal Paşa, 6 Ekim 1922 tarihinde İsmet Paşa'ya verdiği talimatlarla; görüşmelerde Doğu Trakya'nın İzmir'de belirlenen esaslar dâhilinde TBMM Hükûmeti'ne geri verilmesinin kabul edilmemesi hâlinde Türk ordusunun 6-7 Ekim gecesi İstanbul ve Çanakkale'ye harekete geçmesini bildirmiştir.¹¹⁶ İnönü hatıratında Mustafa Kemal'den aldığı talimatları ordulara verdiğini, Çanakkale ve Kocaeli üzerinden harekete geçecek birlikler tertiplenirken Fransız temsilciler Pellé ve Bouillon'un kendisine gelerek durumu yatıştırmaya çalışmalarına karşılık oldukça gergin bir uluslararası siyasal durumun meydana geldiğini kaydetmektedir.¹¹⁷ Bu durumda Türklerle İngilizler bir kez daha karşı karşıya gelmiş oluyorlardı. İngiliz kuvvetleri mevcut durumlarıyla Çanakkale'yi savunabilecek güçte olmamakla birlikte taraflar arasında bir çatışmanın yaşanması yeni bir savaşın ortaya çıkması anlamına gelecektir.

6 Ekim 1922 günü İstanbul'da toplanan İtilaf devletleri generalleri tarafından son gelişmeler değerlendirilerek bundan sonraki süreçte Mudanya görüşmelerinde esas olacak yeni bir taslak protokol metni hazırlanmıştır. İtilaf devletleri tarafından 22-26 Mart 1922 tarihlerinde gerçekleştirilmiş olan Paris toplantısı sonucunda ortaya koyulan öneriler ile uyumlu olarak hazırlanan bu metinde; Yunanların Karaağaç dâhil olmak üzere Doğu Trakya'yı tahliye ederek İtilaf devletleri asker ve komisyonlarına teslim etmesi, İtilaf devletleri asker ve komisyonlarının bundan sonra makul bir sürede Doğu Trakya'yı Kemalistlere teslim etmesi esası ortaya

¹¹⁰ "Le Basi dell'Accordo", *Il Paese*, 6 Ekim 1922, 5.

¹¹¹ "Sbigottimento e Indignazione in Grecia", *La Stampa*, 6 Ekim 1922, 5.

¹¹² *TBMM GZC*, Devre.I, C.3, İçtima Senesi.III, 112. İnikat, 2. Celse, 4 Ekim 1922, 860-872.

¹¹³ "Angora in Massime Favorevole", *Il Paese*, 5 Ekim 1922.

¹¹⁴ "La Risposta di Angora", *Il Paese*, 6 Ekim 1922, 5.

¹¹⁵ *DBrFP*, 1/XVIII, Belge.96, 6 Ekim 1922, 144-146. *Cabinet Papers* (CAB), 57 (22), 5 Ekim 1922, 257-265.

¹¹⁶ *ATTB*, Belge. 503, 500. *ATTB*, Belge. 502, 499.

¹¹⁷ İnönü, *Hatıralar*, 308.

koyulmuş bulunmaktadır. Bu metin onaylanmak üzere İngiliz, Fransız ve İtalyan hükûmetlerine gönderilmiş ve talimat talep edilmiştir.¹¹⁸ Corriera della Sera gazetesi, Mudanya görüşmelerinde Türklerin oldukça katı bir tutum sergilediklerini, görüşmelerin kesintiye uğramış olduğunu, İtalyan Hükûmetinin ise Doğu Trakya'nın Kemalistlere verilmesi gerektiği konusunda onay vermiş olduğunu belirtmektedir.¹¹⁹

Mudanya Konferansı'nda görüşmelere devam etmek üzere askerî temsilciler tarafından hükûmet talimatları beklenirken, Lord Curzon aniden Paris'e giderek burada Poincaré ve İtalya'nın Paris Büyükelçiliği Maslahatgüzarı Galli ile 6-7 Ekim 1922 tarihlerinde seri toplantılar yapmıştır. Bu toplantılarda Doğu Trakya'nın boşaltılması için gereken süre konusunda tartışmalar yaşanmaktadır.¹²⁰ Bu görüşmelerde Curzon'un ısrarları neticesinde Yunan birliklerinin Doğu Trakya'yı İtilaf devletlerinin asker ve sivil temsilcilerine teslim ederek tahliye etmesinden sonra İtilaf devletleri tarafından 30 gün süre içinde Türk jandarma ve sivil idaresine teslim edilmesi konusunda mutabakata varılmış ve İtilaf devletleri temsilcilerine bildirilmesi kararı alınmıştır.¹²¹ Bu karara göre İngiliz Hükûmeti tarafından General Harington'a ateşkes görüşmelerine bu esaslarda devam etme talimatı verilmiştir.¹²² Paris görüşmelerinde İngiltere ile Fransa ve İtalya arasında Trakya'nın tahliyesinin ne şekilde yapılacağı ve süresi ile Karaağaç meselesi konularındaki farklı yaklaşımlar konusunda tarafların sonuçta İngiltere'nin istekleri doğrultusunda mutabakata vardıkları görülmektedir.¹²³

İtalyan basınında Paris görüşmeleri yakından takip edilmekte ve alınan kararlar yayımlanmaktadır. İtalyan gazetelerinde; Mudanya'daki ateşkes görüşmelerinin Türklerin talepleri sebebiyle beklenmedik bir anda kesintiye uğramış olduğu haberleri yer almakta, Franklin Bouillon'un Türkleri teşvik etmesi nedeniyle görüşmelerin kesildiği, Mudanya Konferansı'nda aslında birçok konunun görüşülmekte olduğu belirtilmektedir.¹²⁴ Stefani Ajansı, Paris kaynaklı haberinde; İngiltere, Fransa ve İtalya'nın aralarında Trakya sınırlarını belirlemiş oldukları, Yunan kuvvetlerinin ivedi olarak Doğu Trakya'yı tahliye ederek Meriç Nehri'nin batısına çekilmeye davet edilmesi hususunda anlaşmaya vardıkları, İtilaf kuvvetlerinin Trakya'yı 30 gün içinde Türk kuvvetlerine teslim etmek üzere ve güvenlik ve asayişini sağlamak için geçici olarak teslim alacaklarını, bu kararın İngiliz, Fransız ve İtalyan hükûmetleri tarafından onaylanmasını müteakip konferansa katılacak generallere talimat olarak gönderileceği kaydedilmektedir.¹²⁵ Avanti gazetesinde 9 Ekim 1922 tarihinde Paris'te yayımlanan resmî tebliğ yer almaktadır. Resmî tebliğde; yeni talimatlara ihtiyaç duyulması sebebiyle kesintiye uğrayan Mudanya görüşmelerine ilişkin özellikle tarafsız bölge ve Trakya'da bulundurulacak Türk jandarma kuvvetinin asker sayısı konusunda toplantılar yapıldığı belirtilmektedir. Türk ve İtilaf kuvvetlerinin tarafsız bölgede bekleyecekleri hat üzerinde tam bir anlaşma sağlandığı, jandarma sayısının ise Türk tarafı ile görüşülerek netleştirileceği ifade edilmektedir.¹²⁶

La Stampa gazetesinde, verilen aradan sonra İtilaf devletleri temsilcilerinin *Iron Duke* gemisi ile tekrar Mudanya'ya dönmüş oldukları, Türkler ile Yunanlar arasında ateşkes yapılması hususunda umutların belirlediği, görüşmelerin askıya alındığı ancak korkulduğu gibi kesintiye uğramadığı, Türkiye'nin Yunanların Doğu Trakya'yı tahliye etmesi teklifinin İngilizler tarafından da kabul edilmesinin beklendiği haberleştirilmektedir.

127

¹¹⁸ DBrFP, 1/XVIII, Belge.98, 6 Ekim 1922, 147-149.

¹¹⁹ "La Tattica Intrasigente dei Turchi", *Corriera della Sera*, 8 Ekim 1922. "Le Trattative Turco-Alleate Sospeso", *Corriera della Sera*, 7 Ekim 1922, 5. "Anche L'Italia Aderisce alle Richieste Kemalist per La Tracia", *Corriera della Sera*, 8 Ekim 1922, 5.

¹²⁰ "Lord Curzon a Parigi", *Il Paese*, 8 Ekim 1922, s.5. "La Spinosa Questione della Tracia nell'Incontro Poincaré-Lord Curzon", *Il Paese*, 8 Ekim 1922, 5.

¹²¹ DBrFP, 1/XVIII, Belge.106, 6 Ekim 1922, 155-165. DBrFP, 1/XVIII, Belge.107, 7 Ekim 1922, 165-171. DBrFP, 1/XVIII, Belge.108, 7 Ekim 1922, 171-176.

¹²² DBrFP, 1/XVIII, Belge.111, 7 Ekim 1922, 178.

¹²³ CAB, 60(22), 7 Ekim 1922, 311-327. Lord Curzon basına verdiği demeçte görüşmelerin çok iyi bir şekilde devam ettiği açıklamasında bulunmaktadır. "Il Convegno fra gli Alleati a Parigi" *Corriera della Sera*, 7 Ekim 1922, 5.

¹²⁴ "A Mudania si Fanno i Conti Senza L'Oste", *Avanti* 6 Ekim 1922, 4. "Improvvisso Arresto dei Negoziati a Mudania", *Il Messaggero*, 7 Ekim 1922. "La Conferenza di Mudania Interrotta", *Gazzetta di Venezia*, 7 Ekim 1922.

¹²⁵ "Gli Alleati d'Accordo a Parigi", *Gazzetta di Venezia*, 8 Ekim 1922, 5. "Gli Alleati Decidono La Restituzione della Tracia ai Turchi", *Avanti*, 8 Ekim 1922, 6. "Accordo degli Alleati per La Tracia La Consegnata alla Turchia Entro Un Mese", *Corriera della Sera*, 8 Ekim 1922.

¹²⁶ "Una Nuova Interruzione della Conferenza di Mudania", *Avanti*, 10 Ekim 1922, 4.

¹²⁷ "I Colloqui di Mudania Ripresi", *La Stampa*, 8 Ekim 1922.

İtilaf devletleri temsilcilerinin kendi hükümetlerinden resmî talimatlarını 8 Ekim 1922 öğleden sonra almaları sebebiyle Mudanya'da oturumlar ancak 9 Ekim 1922 tarihinde yeniden başlatılmıştır.¹²⁸ İtalyan basınında Mudanya'da ateşkes görüşmelerinin yeniden başladığı, General Mombelli'nin Mudanya'ya hareket ettiği haberleri yer almaktadır.¹²⁹ *Il Paese* gazetesinde; İngiliz, Fransız ve İtalyan generallerin kendi hükümetlerinden ayrı ayrı talimat almış oldukları, İstanbul'da İtilaf devletleri yüksek komiserleri ile bir araya gelerek son durumu teyit ettikleri ve gece Mudanya'ya hareket ettikleri belirtilmektedir.¹³⁰

Konferansın bu safhasında İtilaf devletlerinin Trakya'nın ivedilikle Ankara Hükümeti'ne teslimi konusunda uzlaşmaz bir tavır takınmaları Türk tarafında endişeler meydana gelmesine sebep olmaktadır. Mustafa Kemal Paşa, 9 Ekim 1922 tarihinde TBMM gizli oturumunda yaptığı konuşmada; İtilaf devletlerinin Trakya'yı TBMM Hükümeti'ne devretmek istemediklerini, Trakya'ya gelecekte vermek istedikleri şekle göre formüller ortaya attıklarını ifade etmektedir.¹³¹ Mustafa Kemal Paşa, 9 Ekim 1922 tarihinde İsmet Paşa'ya gönderdiği talimatta, ateşkes antlaşmasında Trakya'nın İtilaf devletleri tarafından Ankara Hükümeti'ne teslim edeceğinin açık bir şekilde belirtilmesini ve Türkiye'nin 1914 sınırlarının talep edildiğine dair haklarının saklı tutulmasını bildirmektedir.¹³²

Londra'da yayımlanan gazetelerde, İstanbul'dan 9 Ekim 1922 tarihinde alınan bilgilere göre; Mustafa Kemal Paşa'nın Paris'te Curzon-Poincaré-Galli tarafından görüşülmekte olan ve netleştirilen ateşkes antlaşmasına dair son esasları kabul etmiş olduğu, Trakya'da görevlendirilecek Türk jandarmasının asker sayısının konferansta görüşüldüğü haberlerinin yer aldığı, Türk kuvvetlerinin barış antlaşması imzalanana kadar tarafsız bölgeye ve Trakya'ya girmemesinin kararlaştırılmış olduğu belirtilmektedir.¹³³

Gazzetta di Venezia'da yer alan haberde, Poincaré tarafından General Pellé'ye talimatın gönderilmiş olduğu, ateşkes antlaşmasının imzalanmasının oldukça yakın olduğu ifade edilmektedir.¹³⁴ Paris kaynaklı haberde Yunanların Doğu Trakya'yı tahliye etmeyi kabul ettikleri ve tarafsız bölge konusunda Türk tarafı ile mutabakat sağlandığı, bu koşullarda anlaşmanın imzalanmasının beklendiği belirtilmektedir.¹³⁵ *Avanti* gazetesi, ateşkes antlaşması metninin İtilaf devletleri aralarında mutabakat sağladıktan sonra İsmet Paşa'ya sundukları, İsmet Paşa'nın Ankara ile görüşerek 10 Ekim 1922 saat 17.00'ye kadar cevap vereceği kaydedilmektedir.¹³⁶

İsmet Paşa, hatıralarında 9 Ekim 1922 tarihinde Mudanya'ya önce gelen Fransız ve İtalyan generaller ile özel bir görüşme yaparak son durum üzerinden mutabakat sağlandığını, aynı gün İngiliz temsilcisinin de kendi hükümetinden talimat almış olarak konferansa katılmasıyla görüşmelerin yeniden başladığını belirtmektedir. İsmet Paşa, kendisine sunulan yeni protokolde bazı değişiklikler olduğundan görüşmelerin uzadığını, İtalyan ve Fransız temsilcilerin daha önce Doğu Trakya'nın tahliye şekli ve süresi ile Karaağaç konusunda Türk tezinden yana olan tavırlarının bu sefer İngilizlerden yana görüldüğünü, bu durumun kendisini şaşırttığını ancak görüşmelere devam ettiğini, zorlu tartışmalar sonucunda 10-11 Ekim gecesi nihai metin üzerinde anlaşma sağlandığını belirtmektedir.¹³⁷ Bundan sonra 11 Ekim 1922 sabah saat 06.00'da Mudanya Mütarekesi İsmet Paşa, Harington, Mombelli ve Charpy tarafından imzalanmıştır.¹³⁸

Stefani Ajansı geçtiği haberde Mudanya Konferansı'nın sonuçlandığını ve ateşkes antlaşmasının imzalandığını duyurmaktadır.¹³⁹ Havas Ajansı ve Associated Press Ajansı antlaşmanın tam metnini yayımlamaktadır. Gazetelerde de yer alan resmî tebliğde; Mudanya Mütarekesi'nin 23 Eylül 1922 tarihli İtilaf devletleri notasında

¹²⁸ "La Ripresa a Mudania delle Trattative per L'Oriente", *Corriera della Sera*, 10 Ekim 1922, 3.

¹²⁹ "I Negoziati con I Kemalisti Ripresi a Mudania", *Il Messaggero*, 10 Ekim 1922. "Il Generale Mombelli Ha Lasciato La Conferanza di Mudania", *La Stampa*, 9 Ekim 1922.

¹³⁰ "Le Conversazioni di Mudania", *Il Paese*, 10 Ekim 1922.

¹³¹ *TBMM GZC*, Devre I, C. 3, İçtima Senesi. III, 115. İnikat, 9 Ekim 1922, 921.

¹³² *ATTB*, Belge. 505, 501-502.

¹³³ "Kemal Pascia Accetta", *Il Paese*, 10 Ekim 1922.

¹³⁴ "Verso L'Accordo a Mudania", *Gazzetta di Venezia*, 11 Ekim 1922.

¹³⁵ "Come La Grecia si Rassegna alla Perdita della Tracia Orientale", *Corriera della Sera*, 10 Ekim 1922, 2. "Fine dei Negoziati di Mudania", *Avanti*, 11 Ekim 1922, 4.

¹³⁶ "La Convenzione di Mudania", *Avanti*, 11 Ekim 1922, 4.

¹³⁷ İnönü, *Hatıralar*, 308-310. Mustafa Kemal Paşa tarafından İsmet Paşa'ya, 10 Ekim gecesi sabaha karşı TBMM'nin de onayı sonrasında konferansın kesilmesine izin vermeden ateşkes antlaşmasını imzalaması için yetki verilmektedir. *ATTB*, Belge.506, 502-503. TBMM'de yapılan gizli oturum ve görüşmeler için bkz. *TBMM GZC*, Devre I, C. 3, İçtima Senesi III, 10 Ekim 1922, 116. İnikat, C. 23, 932-944. İtilaf temsilcilerinin tutumları ile ilgili olarak bkz. *CAB*, 62(22), 10 Ekim 1922, 346-355.

¹³⁸ "L'Accordo Firmato a Mudania", *La Stampa*, 11 Ekim 1922.

¹³⁹ "L'Accordo Concluso", *Il Paese*, 12 Ekim 1922. "La Notte dell'Accordo di Mudania", *La Stampa*, 12 Ekim 1922.

belirtilen esaslar doğrultusunda tamamlanmış olduğu, bu antlaşma ile Türk-Yunan çatışmasının sona erdiği, Doğu Trakya'nın durumunun netleştirildiği, Boğazların statüsünün barış antlaşmasına bırakılmış olduğu kaydedilmektedir. Tebliğde ayrıca Doğu Trakya'nın 15 gün içinde Yunanlar tarafından tahliyesinin tamamlanarak İtilaf devletlerine teslim edileceği, bundan sonraki 30 gün içinde TBMM Hükümeti'ne tesliminin yapılacağı, Boğazlar çevresinde belirlenen tarafsız bölgenin muhafaza edileceği kaydedilmektedir.¹⁴⁰ Konferans toplanırken antlaşmanın 24 saat içinde yapılacağı öngörülmesine rağmen çıkan anlaşmazlıklar ve zorluklar sebebiyle konferans 9 günde tamamlanabilmiştir. Her iki tarafın sabrı, zekâsı ve tedbirli davranışları yeni bir savaşın ortaya çıkmasını engellemiştir.¹⁴¹

İtalyan basınında, Mudanya Mütarekesi'nde nihai mutabakatın nasıl sağlandığı hakkında detaylar ortaya çıkmakta, daha çok İngiliz ve Fransızlar ile Türkler arasındaki haberler yer almaktadır. İtalya'nın pasif kalışının Mudanya görüşmeleri esnasında iyice ortaya çıktığını belirten Fabio L. Grassi, "*Mombelli'nin antlaşmaya adeta sadece imzasıyla katılmış olduğu*" yorumunda bulunmaktadır.¹⁴² Corriera della Sera, antlaşmanın imzalanması öncesinde Türk tarafının son çekincelerinin de giderildiğini ve anlaşma sağlandığını belirtmektedir.¹⁴³ Il Paese gazetesinde yazılanlara göre, Harington bir haritanın önünde ıslık çalmakta, İsmet Paşa ise odanın içinde gezinmektedir. Ortada bir ölüm sessizliği vardır. İsmet Paşa Harington'a "*Bu son sözün mü?*" diye sormuş, Harington: "*Evet!*" diye cevap vermiştir. Bunun üzerine İsmet Paşa: "*Sonunda hepsi tamamlandı!*" diyerek antlaşmayı imzalamayı kabul etmiştir.¹⁴⁴ General Harington hatıratında, Mudanya Konferansı'nın sonunda kalan anlaşmazlık noktası olan Çanakkale bölgesindeki temas hattı ile ilgili tartışma esnasında kendisi odanın içinde ileri geri yürüyerek bu araziye istediğini söylediğini, odanın diğer tarafında volta atan İsmet Paşa'nın ise bunu kabul etmediğini ifade ettiğini, bir süre sonra İsmet Paşa'nın aniden "*J'accepte!-kabul ediyorum!*" dediğini, bu cevaptan dolayı büyük bir şaşkınlık yaşadığını belirtmekte, hatta "*hayatımda böyle şaşırmadım*" diye ifade etmektedir.¹⁴⁵

Il Paese gazetesinde, büyük bir dostluk havası içinde tamamlanmış olan son oturum hakkında detaylı bilgi verilmektedir. Buna göre; Türk tarafının jandarma askerlerinin sayısı ve tarafsız bölgeler ile ilgili çekincelerinden vazgeçtiği, son oturumda General Harington'ın İtilaf devletleri tarafından gelinebilecek son nokta, verilebilecek maksimum tavizler hakkında bilgi verdiği, İngiltere'nin siyasi ve askerî gücünü anlattığını, Ankara Hükümeti'nden uygun bir cevap beklediğini belirttiğini, İsmet Paşa'nın antlaşmayı bir bütün olarak görmek istediğini, yeni tekliflerini açıkladığını, bundan sonra maddeler üzerinde tek tek müzakere yapıldığı, 10 Ekim saat 09.00'da metnin son halini aldığını, bundan sonra redaksiyonunun tamamlanarak Yunan temsilcilere gösterilmek üzere gemilerine götürüldüğü, Yunanların imzalamayı kabul etmemesinden sonra 18.00'de tekrar bir araya gelen taraflar arasında görüşmelerin tamamlandığı belirtilmektedir. İsmet Paşa tarafından, "*Yunan temsilci antlaşmayı imzalamasa dahi İtilaf devletleri antlaşmayı uygulayacaklar mı?*" diye sorduğunu, Harington tarafından "*evet*" cevabı verilmesi üzerine "*Tamam, antlaşmayı imzalamayı kabul ediyorum*" diyerek ateşkes antlaşmasını son halini kabul ettiği belirtilmektedir.¹⁴⁶

İsmet İnönü hatıralarında; Mudanya Mütarekesi'nin bu haliyle imzalanmasından dolayı mutlu olduğunu, bu antlaşmada istenilen sonucu aldıklarını belirtmektedir. Mustafa Kemal Paşa'nın da sonuçtan memnun olduğunu belirten İnönü şöyle kaydetmektedir: "*Bir muharebe çıkarmaya mahal vermeden alınabilecek neticenin azamisini almıştık. Maksudumuz hâsıl olmuştu.*"¹⁴⁷ Mustafa Kemal Paşa, ateşkes imzalandıktan sonra Gen. Harington'a gönderdiği mesaj ile zeytin dalını uzatmakta, "*barışın tesisi için sarf edilen gayretlerin başarıyla sonuçlanmasını insanlık adına arzulamakta ve ümit etmekte*" olduğunu belirtmektedir.¹⁴⁸ TBMM'nde alınan karar doğrultusunda

¹⁴⁰ "Le Basi dell'Accordo", *Avanti*, 12 Ekim 1922, "La Clausole dell'Accordo", *Il Paese*, 12 Ekim 1922. "L'Accordo per La Tracia e La Sistemazione delle Zone Neutre", *Il Paese*, 12 Ekim 1922.

¹⁴¹ Karacan, *Lozan*, 25.

¹⁴² Grassi, *İtalya ve Türk Sorunu*, 179.

¹⁴³ "Ultima Resistenza Turca a Mudania Prima della Firma dell'Accordo", *Corriera della Sera*, 11 Ekim 1922, 5.

¹⁴⁴ "Un Momento Drammatico", *Il Paese*, 14 Ekim 1922.

¹⁴⁵ Harington, *Tim Harington Looks*, 124-126.

¹⁴⁶ "L'Ultima Seduta del Convegno", *Il Paese*, 13 Ekim 1922.

¹⁴⁷ İnönü, *Hatıralar*, 311-312.

¹⁴⁸ Andrew Mango, *Atatürk, Modern Türkiye'nin Kurucusu*, (Çev. Füsün Doruker), İstanbul: Remzi Kitabevi Yayınları, 6. Baskı, 2007, 415-416.

Başvekil Rauf Bey tarafından İsmet Paşa'ya Mudanya Konferansı'ndaki başarısı dolayısıyla TBMM adına teşekkür telgrafi gönderilmiştir.¹⁴⁹

14-15 Ekim 1922 gecesi yürürlüğe giren Mudanya Mütarekesi ile 15 Mayıs 1919 tarihinde Yunan kuvvetlerinin İzmir'i işgal etmesiyle başlamış olan Türk-Yunan savaşı sona ermiş ve barış antlaşması süreci başlamıştır. Mudanya Mütarekesi'ne¹⁵⁰ göre; Türk-Yunan silahlı kuvvetleri arasındaki çarpışmalar durdurulacak, Yunan yönetimi asker, jandarma ve sivil memurları Doğu Trakya'yı hemen başlayarak 15 gün içinde tahliye edecek ve Meriç Nehri'nin sağ kıyısı gerisine çekilecektir. İtilaf devletleri asker ve sivil görevlileri bölgeyi Yunanlardan teslim alacak ve 30 gün içinde Ankara Hükûmeti'ne teslim edecektir. İtilaf devletleri askerleri, Karaağaç da dâhil olmak üzere Meriç Nehri'nin sağ kıyısında saptanacak yerlere yerleştirilecektir. TBMM Hükûmeti, egemenliğine devredilen yerlerin güvenliğinin sağlanması için 8.000 mevcutlu bir jandarma gücü gönderecektir. Barış antlaşması yapılmaya değin, TBMM Hükûmeti, Doğu Trakya'ya asker geçirmeyecektir. TBMM Hükûmeti ve İtilaf devletleri askerleri barış konferansının sonuna kadar, Çanakkale ve Kocaeli bölgesinde belirlenen hatta bekleyecekler, herhangi bir ilave yığınak yapmayacak ve istihkâm inşa etmeyeceklerdir.¹⁵¹

Mudanya Mütarekesi TBMM Hükûmeti bakımından, bir çatışmaya girmeden Doğu Trakya'nın geri alınması, Batılı devletlerin generallerinin Türklerin kontrolü altındaki bir kasabada TBMM temsilcileri ile eşit bir durumda anlaşma masasında resmî bir görüşme yapmak üzere yer alınmış olması bakımından önemli bir diplomatik başarıdır.¹⁵² Daha sonra Lloyd George tarafından "Sevr'den bu yana bir gerileme" olarak değerlendirilecek olan bu durum, "Asya'nın Avrupa'ya karşı her bakımdan kazandığı bir zafer" olarak görülmektedir.¹⁵³

Mudanya görüşmeleri daha devam ederken, TBMM Hükûmeti tarafından Refet Paşa 9 Ekim 1922 tarihinde Doğu Trakya'yı teslim almak üzere görevlendirilmiştir.¹⁵⁴ Refet Paşa, ateşkes antlaşmasının imzalanmasından sonra 18 Ekim 1922 tarihinde büyük bir törenle İstanbul'a gelmiş ve 23 Ekim 1922 tarihinde İtilaf generalleri ile yaptığı toplantıda teslim esasları ve zamanı belirlenmiştir.¹⁵⁵ Bu arada Yunanlar tarafından Doğu Trakya'nın tahliye işlemleri gecikmeden başlatılmış¹⁵⁶ ve Ekim 1922 sonunda Yunanlar tarafından tahliye işlemleri tamamlanmış bulunmaktadır.¹⁵⁷ Doğu Trakya'nın tahliye işlemlerinin tamamlanmasını müteakip Edirne'de Türk yönetimi 25 Kasım 1922 tarihinde yerleşmiştir.¹⁵⁸ İstanbul, Boğazlar, Doğu Trakya sınırı ve tarafsız bölgeye dair son düzenlemeler ise 24 Temmuz 1923 tarihinde imzalanan Lozan Antlaşması ile gerçekleştirilecektir.

4. Mudanya Mütarekesi Sonuçlarının İtalyan Basımında Yankıları

İtalyan basımında gerilimli bir süreç sonunda ve oldukça sert tartışmalar sonucunda imzalanan ve Doğu'da çatışmayı sonlandıran Mudanya Mütarekesi'nin gerek Türk ve gerekse İtilaf devletleri tarafından büyük bir memnuniyetle karşılandığı, Türk tarafının özellikle siyasi yönden oldukça memnun olduğu belirtilmektedir.¹⁵⁹ İtalyan basımında diğer yandan Doğu Trakya'nın Yunanlar tarafından tahliyesine ilişkin haberler ön planda yayımlanmaktadır. Corriera della Sera gazetesinde, Trakya'nın 45 gün içinde tamamen Türk tarafına teslim edileceği haberleştirilmektedir.¹⁶⁰ Avanti gazetesinde, İtilaf devletleri generalleri ile Yunan generali arasında Doğu Trakya'nın tahliyesi ve İtilaf kuvvetlerinin devralmasına ilişkin olarak Tekirdağ'da yapılan koordinasyon toplantısında, tahliyenin ivedi olarak başlatılması ve Edirne dâhil olmak üzere 30 Ekim 1922 tarihine kadar

¹⁴⁹ T. C. Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı Cumhuriyet Arşivi (BCA), 30-10-0-0.228-533-1 (11.10. 1922)

¹⁵⁰ Antlaşmanın metni için bkz. TBMM ZC, Devre I, C. 23, İçtima Senesi 3, 117. İçtima, 11 Ekim 1922, 349-352.

¹⁵¹ İsmail Soysal, *Türkiye'nin Siyasal Antlaşmaları*, C. I, (1920-1945), Ankara: TTK, 3. Baskı, 2000, 71-74.

¹⁵² Karacan, *Lozan*, 24.

¹⁵³ Sonyel, *Türk Kurtuluş Savaşı ve Dış Politika*, C. II, 289.

¹⁵⁴ BCA, 30-18-1-1.5-30-15(9.10.1922)

¹⁵⁵ *Türk İstiklâl Harbi*, C.II, Batı Cephesi, 6.Kısım, IV. Kitap, 169.

¹⁵⁶ "L'Inizio dello Sgombero Greco in Tracia", *Corriera della Sera*, 14 Ekim 1922. "8.000 Greci Hanno Già Lasciato La Tracia Orientale", *Corriera della Sera*, 17 Ekim 1922.

¹⁵⁷ "La Tracia Sgombrata", *Corriera della Sera*, 30 Ekim 1922, 3.

¹⁵⁸ *Türk İstiklâl Harbi*, C.II, Batı Cephesi, 6.Kısım, IV. Kitap, 157, 169.

¹⁵⁹ "Soddisfazione per L'Accordo", *Il Paese*, 13 Ekim 1922. "La Conclusione del Conflitto Orientale", *Corriera della Sera*, 12 Ekim 1922. "L'Accordo Firmato a Mudania", *Corriera della Sera*, 11 Ekim 1922.

¹⁶⁰ "Lo Sgombero della Tracia Fissato Dopo 45 Giorni", *Corriera della Sera*, 12 Ekim 1922, 5.

tamamlanmasının esasa bağlanmış olduğu belirtilmektedir.¹⁶¹ Atina kaynaklı haberde, Yunan Hükûmeti tarafından Doğu Trakya'nın boşaltılması işlemlerinin başlatılması için gerekli talimatı vermiş olduğu, İstanbul kaynaklı haberde ise Doğu Trakya'nın Yunanlar tarafından tahliyesinin 15-16 Ekim gece yarısından itibaren başlatıldığı yer almaktadır.¹⁶² Paris kaynaklı haberde, Yunan Hükûmeti tarafından tahliyenin başlatıldığının açıklandığı, diğer taraftan Türk kuvvetlerinin de ateşkes hattına çekilmekte oldukları kaydedilmektedir.¹⁶³ Gazzeta di Venezia'da, Doğu Trakya'nın Yunanlar tarafından tahliyesinin başladığı, bunun Yunanlar için trajik bir başlangıç olduğu, Trakya halkının bir kısmının bu olayı sakin bir şekilde karşıladığı ancak diğer kısmında büyük bir rahatsızlık ve karmaşa olduğunun görüldüğü belirtilmektedir.¹⁶⁴

Il Paese gazetesinde Türk kıtalarının Mudanya Mütarekesi'ne uygun olarak yeni mevzilerine doğru ilerlemekte oldukları kaydedilmektedir.¹⁶⁵ Il Paese gazetesinde General R. Bencivenga adıyla yayımlanan başmakalede; dünya savaşının sona ermesiyle diğer imparatorluklar gibi Türk İmparatorluğu'nun da ortadan kalktığı, yeni bir Türk Devleti'nin kurulmuş olduğu, artık "Avrupa'nın yeni Türk Devleti'ni memnuniyetle selamlaması gerektiğini" ifade etmektedir.¹⁶⁶ Amedeo Giannini, Oriente Moderno dergisinde yayımlanan makalesinde; General Harington tarafından da ifade edildiği üzere, Mudanya Mütarekesi'nin barış antlaşmasına giden yolda önemli bir aşama olduğu, ancak güvensizlik ve şüphelerle dolu ortamın giderilmesi için daha fazla anlayışa ihtiyaç bulunduğunu belirtmektedir.¹⁶⁷ Oriente Moderno dergisinde yayımlanan diğer bir makalede, Mudanya'da imzalanan ateşkes antlaşmasının "Doğu'da yeni bir çağın başlangıcı" anlamına geldiği, ateşkesin barış antlaşması için uygun koşulları sağladığı ancak barış antlaşması koşullarının daha hassas ve kırılabilir olduğu, barış antlaşması görüşmelerinin mutlu ve kolay geçeceği anlamına gelmediği kaydedilmektedir.¹⁶⁸

İtalyan basınında Mudanya Mütarekesi'nin imzalanması sonrasında İngiltere'de meydana gelen siyasal etkileşimler de yakından takip edilmektedir. La Stampa gazetesinde, Lloyd George'un 14 Ekim 1922 tarihinde Manchester Reform Club'da yapmış olduğu konuşma ve Mudanya Mütarekesi'ne ilişkin değindiği konulara yer verilmektedir. Buna göre; Yunanların bozguna uğramasıyla oldukça tehlikeli bir durum ortaya çıktığından süratle hareket etmek mecburiyetinde bulduklarını belirten Lloyd George, Boğazların her iki sahilini de tutmadıkça Boğazların geçiş serbestliğini sağlamayacaklarını, bunun için Fransız ve İtalyan hükûmetleri ile iş birliği yapmak için girişimde bulunmalarına rağmen Fransız ve İtalyanların geri çekilmeleri karşısında yalnız kaldıklarını belirtmektedir. İngilizlerin de Fransızlar ve İtalyanlar gibi hareket etmeleri durumunda Türklerin Boğazları geçeceklerini, bu durumda Türklerle birebir kaldıklarını belirten George, "Türkler gibi birinci sınıf savaşçı bir millete karşı blöf yapmanın bir işe yaramayacağını" blöfün ancak korkaklara karşı uygulanabileceğini, Türklere karşı kesin hareket etmek üzere karar verdiklerini ve böylece Boğazları tutabildiklerini ifade etmektedir.¹⁶⁹

İtalyan basınında Lloyd George'un konuşması haber olarak uzun bir süre yer almakta ve şiddetle eleştirilmektedir. Francesco Coppola, Politica dergisinde çıkan makalesinde Lloyd George Hükûmeti'nin başarısızlığından duyduğu memnuniyeti ifade etmektedir.¹⁷⁰ La Stampa gazetesinde, Franklin Bouillon tarafından, Mudanya Mütarekesi'nin önemli bir başarı olarak görülmekte olduğu, kendisinin bu antlaşmanın imzalanmasından mutlu olduğu, Lloyd George'un bu konuşmasının ise "büyük bir gaf" olarak nitelendirilmekte olduğu belirtilmektedir.¹⁷¹ İtalyan basınında bu konuşmanın meydana getirdiği gerilimin Doğu'daki barış için bir konferans toplanması yolundaki çabalara bir katkı sağlamayacağı belirtilmektedir.¹⁷² Ferit Bey tarafından Paris'te Temps gazetesine verilen mülakatta, Lloyd George'un Manchester konuşması eleştirilmekte, bu konuşmada Türkiye'yi suçlayan birçok hatalı ifadeler olduğunu belirtmektedir.¹⁷³ Lloyd George, bu konuşmanın

¹⁶¹ "Gli Alleati in Tracia", *Avanti*, 14 Ekim 1922, 4. "La Situazione in Oriente", *Avanti*, 17 Ekim 1922.

¹⁶² "L'Avacuazione della Tracia", *Il Paese*, 17 Ekim 1922. "L'Esercito Greco Lascia La Tracia", *La Stampa*, 16 Ekim 1922, 4.

¹⁶³ "I Greci Sgombrano La Tracia", *Gazzetta di Venezia*, 17 Ekim 1922, 6.

¹⁶⁴ "Il Tragico Inizio dello Sgombero in Tracia", *Gazzetta di Venezia*, 18 Ekim 1922.

¹⁶⁵ "I Turchi Avanzano Oltre La Nuova Linea di Frontiera", *Il Paese*, 14 Ekim 1922.

¹⁶⁶ Gen. R.Bencivenga, "L'Italia e La Turchia Europea", *Il Paese*, 11 Ekim 1922.

¹⁶⁷ Amedeo Giannini, "L'Armistizio di Mudania", *Oriente Moderno*, 2/6, (1922), 337-345.

¹⁶⁸ U.F., "La Turchia e La Pace", *Oriente Moderno*, 2/6, (1922), 377-378.

¹⁶⁹ "Lloyd George Illustra e Difende La Sua Politica", *La Stampa*, 15 Ekim 1922, 5.

¹⁷⁰ Francesco Coppola, "La Catastrofe Orientale", *Politica*, 38 (1922), 161-184.

¹⁷¹ "Il Discorso di Lloyd George é Una Gaffe", *La Stampa*, 16 Ekim 1922, 4. "Le Critiche di Franklin Bouillon", *Il Paese*, 17 Ekim 1922.

¹⁷² "Verso La Convocazione della Conferenza per La Pace Orientale", *Il Paese*, 18 Ekim 1922.

¹⁷³ "Ferid Bey Contro Lloyd George", *Gazzetta di Venezia*, 18 Ekim 1922.

üzerinden kısa bir süre sonra koalisyondaki Muhafazakâr Parti'nin desteğini kaybederek istifa etmek zorunda kalacaktır.¹⁷⁴

5. Mudanya Ateşkes Antlaşması'nın Yunan Hükûmeti Tarafından İmzalanması Meselesi

Anadolu'da girdiği macera sonucunda büyük bir bozguna uğrayan ve takip etmekte olduğu "Megali İdea" hayallerinden vazgeçmek zorunda kalan Yunanistan'da bu yenilgi "Küçük Asya Felaketi" olarak isimlendirilmektedir. Bu felaket Yunanistan'da aralarında askerî darbenin de olduğu birçok siyasi, sosyal, ekonomik ve askerî değişiklikler meydana gelmesine neden olacaktır. Anadolu'dan bozgun halinde geri çekilmek zorunda kalan Yunan ordusu ve donanmasında Venizelist subaylar tarafından Alb. Nikolaos Plastiras, Alb. Stilianos Gunatas ve Yb. Dimitrios Fokas liderliğinde başlayan isyan sonucunda Yunanistan'da 11 Eylül İhtilali¹⁷⁵ adı verilen bir askerî bir darbe meydana gelmiştir. Darbecilerin talepleri doğrultusunda 27 Eylül 1922 tarihi itibarıyla Kral Konstantin tahttan oğlu II. Georges lehine feragat etmiş, Yunan Hükûmeti istifa etmiş ve Meclis feshedilmiş bulunmaktadır.¹⁷⁶ Bundan sonra Askerî Konsey tarafından geçici olarak başbakanlığa vekâleten Sotirios Krokidas getirilmiştir. Bu arada eski başbakanlardan Venizelos batılı başkentlerde ve özellikle İngilizler nezdinde Yunanistan'ın son gelişmeler karşısında minimum zararlar atlatması ve mümkünse avantaj elde etmesi yönünde faaliyetlerde bulunmaktadır.¹⁷⁷ Başlangıçta Yunan kuvvetlerinin Çatalca hattında Türkleri en az 6 ay tutabileceği varsayımı ile Trakya'yı elinde tutmayı düşünen Venizelos, Curzon ve Poincaré tarafından açıkça uyarıldıktan sonra bu düşüncesinden vazgeçerek Yunan Hükûmeti'ni Mudanya görüşmelerine katılmaya ve Doğu Trakya'yı boşaltmaya çağıracaktır.¹⁷⁸ Bu dönemde Yunanistan'da Doğu Trakya'nın savunulması ve geri verilmemesi yönünde bir kamuoyu yaratma çabaları bulunmaktadır.¹⁷⁹

İtilaf devletleri ile TBMM Hükûmeti arasında varılan mutabakat uyarınca Mudanya görüşmelerinin 3 Ekim 1922 tarihinde başlatılmasına rağmen, görüşmeler başladığında Yunan heyetinin Mudanya'ya gelmemiş olduğu görülmektedir.¹⁸⁰ Gen. Mazarakis ve Alb. Sariyanis'den meydana gelen Yunan delegasyonu temsilcileri Mudanya'ya 4 Ekim 1922 akşam saatlerinde gelmişler ancak konferans görüşmelerine katılmamışlardır. Yunan temsilciler açıkta bir Yunan gemisinde hiç çıkmadan beklemişler ancak İtilaf generalleriyle sık sık görüşmeler yapmışlardır.¹⁸¹

Mudanya görüşmelerinin ilk üç günün sonunda ara verilmesi sonrasında Paris'te bir araya gelen İtilaf devletleri temsilcilerinin kendi aralarında Doğu Trakya'nın tahliyesi hususunda sağladıkları mutabakatın Yunanistan'a yansımaları gecikmemektedir. Atina kaynaklı haberde Yunan Hükûmeti'nin 8 Ekim 1922 akşamı yaptığı toplantıda Venizelos'un Paris'ten gönderdiği telgrafların okunduğu, Doğu Trakya'nın tahliye edilmesinin kabul edildiği, Yunan Hükûmeti'nin bu kararları Yunanların uzlaşmacı ruhunu ve müttefiklerine saygısının yeni bir kanıtı olarak sunmaya karar verdiği, Batı Trakya konusunda İtilaf devletleri tarafından Venizelos'a güvence

¹⁷⁴ "Le Dimissioni del Gabinetto Lloyd George", *Il Messaggero*, 20 Ekim 1922. Lloyd George'un başbakanlıktan ayrılmasının nedenleri arasında İngiliz iç politikasında meydana gelen gelişmeler de bulunmakla birlikte, Çanakkale olayında Lloyd George ve Winston Churchill önderliğinde izlenen ve İngiltere'nin Türkiye ile yeni bir savaş durumuna gelmesine neden olan başarısız politikaların bir "katalizör etkisi" meydana getirdiği görülmektedir. Lloyd George liderliğinde 1918 yılında Liberal Parti'nin bir kısmı ve Muhafazakâr Parti'nin desteği ile kurulmuş bulunan koalisyonun devam etmesine artık imkân olmadığından Çanakkale Krizi ve sonrası yaşanan olaylar neticesinde iyice açığa çıktığı anlaşılmaktadır. Bunların sonucunda Lloyd George 19 Ekim 1922 tarihinde istifa edecektir. Bkz. Walder, *Chanak Affair*, 325-327.

¹⁷⁵ Yunanistan'da o dönemde kullanılan Jüliyen takvimi sebebiyle 11 Eylül 1922 olarak tanımlanan gün, Miladi (Gregoriyen) takvime göre 24 Eylül 1922 tarihine tekabül etmektedir.

¹⁷⁶ "L'Insurrezione Militare in Grecia: L'Abdicazione di Re Costantino", *La Stampa*, 28 Eylül 1922. Askerî rejim tarafından kurulan hükûmet döneminde Küçük Asya felaketinden sorumlu olduğu değerlendirilen siyasetçi ve askerlerin yargılanması sonucunda aralarında Başbakan Gunaris ve General Hacıanesti'nin de olduğu altı kişi ölüm cezasına çarptırılmıştır. Bkz. Alexander Anastasius Pallis, *Yunanların Anadolu Macerası*, (1915-1922), Çev.Orhan Azizoğlu, İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 2. Baskı, 1997, 43. Yargılama süreci için bkz. Nilüfer Erdem, *Yunan Tarihçiliğinin Gözüyle Anadolu Harekâtı*, (1919-1923), İstanbul: Derlem Yayınları, 2010, 514-522.

¹⁷⁷ "Venizelos Enigmatico", *La Stampa*, 29 Eylül 1922, 2. "La Nemesi di Venizelos", *La Stampa*, 4 Ekim 1922, 2. Ayrıca bkz. Mango, *Atatürk, Modern Türkiye'nin Kurucusu*, 415. Bu dönemde Paris'te bulunan Venizelos, yönetimi ele geçirmiş olan askerî yönetime 1 Ekim 1922 tarihinde bir telgraf göndererek, yurtdışından destek üzere hizmete hazır olduğunu bildirmektedir. Bkz. Erdem, *Yunan Tarihçiliğinin Gözüyle*, 507-508.

¹⁷⁸ Sonyel, *Türk Kurtuluş Savaşı ve Dış Politika*, C. II, 280-281.

¹⁷⁹ Bu konuda bazı örnekler için bkz. Erdem, *Yunan Tarihçiliğinin Gözüyle*, 512-514.

¹⁸⁰ "L'Inaugurazione del Convegno di Mudania", *La Stampa*, 4 Ekim 1922.

¹⁸¹ Erdem, *Yunan Tarihçiliğinin Gözüyle*, 510. Sonyel, *Türk Kurtuluş Savaşı ve Dış Politika*, C. II, 282.

verildiği kaydedilmektedir.¹⁸² Yunan Başbakanı Krokidas tarafından yapılan açıklamada; Yunan Hükûmeti'nin İtilaf devletlerinin Paris'te aldıkları kararları kabul ettiği, Yunan askerlerinin Doğu Trakya'yı tahliye edeceği belirtilmektedir.¹⁸³

Bu haberlere rağmen aynı süreçte bazı değişik bilgilerin de basında yer aldığı görülmektedir. Bunlardan birisinde, Atina'dan bakıldığında Doğu Trakya'daki siyasi ve askerî durumun pek iyi olmadığı, Yunan kuvvetlerinin piyade ağırlıklı olduğu, ağır toplarının bulunmadığı, buna rağmen bir Yunan generalin "*Trakya'yı vermeyeceğiz*" demesine karşılık Atina resmî makamları arasında Trakya'nın savunulması konusunda ciddi endişelerin olduğu belirtilmektedir.¹⁸⁴ Il Paese gazetesinde yer alan Paris kaynaklı başka bir haberde Yunanistan'ın Mudanya görüşmelerinin tamamlanarak ateşkes antlaşmasının imzalanmak üzere olmasına rağmen Doğu Trakya'yı tahliye etmekten vazgeçtiği haberleri de yer almaktadır.¹⁸⁵ Yunan milletvekilleri tarafından o sırada Paris'te bulunan Venizelos'a çekilen telgraf ile Doğu Trakya'nın tahliyesi için öngörülen 30 günlük sürenin yeterli olmadığı, 150.000 kişiden oluşan Hristiyan ahalinin göç etmesinin beklendiği, tahliye süresinin uzatılması için İtilaf devletleri nezdinde girişimde bulunmasını istedikleri yer almaktadır.¹⁸⁶

Mudanya'da ara verilen görüşmelerin 9 Ekim 1922 tarihinde tekrar başlaması sonrasında ateşkes antlaşma metninin son halini alması sonrasında, normal olarak ateşkesin esas tarafı olarak Yunan delegasyonunun da imzası gerekmektedir. Il Paese gazetesinde, ateşkes antlaşması metninin 10 Ekim saat 09.00'da son halini aldığı, bundan sonra Gen. Harington tarafından antlaşma metninin Yunan temsilcilerine gösterilmek üzere açıkta bekleyen Yunan gemisine götürüldüğünü, Yunanların bazı çekinceler öne sürerek antlaşmayı imzalamayı kabul etmedikleri belirtilmektedir. Mudanya'da Yunan gemisinden dışarı çıkmayan ve konferansa katılmamış olan Yunan temsilciler yetkileri olmadığını ve talimat almadıklarını belirterek antlaşmayı imzalamaktan çekinmişlerdir.¹⁸⁷ La Stampa, Yunanların ateşkes antlaşmasını imzalamaktan imtina etmesini beklenmedik bir olay olarak nitelendirmektedir.¹⁸⁸ Il Paese gazetesinde, 10 Ekim 1922 saat 18.00'de Mudanya'da İtilaf devletleri generalleri ile İsmet Paşa'nın tekrar bir araya geldiklerini, İsmet Paşa tarafından, Yunan temsilcinin antlaşmayı imzalamaması durumunda İtilaf devletlerinin ateşkes antlaşmasını uygulayıp uygulamayacaklarını sorduğunu, Harington tarafından uygulanacağı cevabı verilmesi üzerine, antlaşmayı imzalamayı kabul ettiğini kaydetmektedir.¹⁸⁹ Nitekim Harington tarafından Yunanların ateşkes antlaşmasını imzalamamış olmasının yürürlüğe girmesinde bir engel teşkil etmeyeceği, uygulama işinin İtilaf devletleri tarafından yerine getirileceği açıklaması yapılmıştır.¹⁹⁰

Mudanya Mütarekesi'nin İtilaf devletleri ve TBMM Hükûmeti temsilcileri tarafından imzalanarak dünya kamuoyuna duyurulmasından sonra Yunan Hükûmeti İtilaf devletlerinin baskısı sonucunda Mudanya Mütarekesi'ni imzalamayı bazı çekinceler öne sürerek kabul etmiş ve bunu 14 Ekim 1922 tarihinde Ankara'ya iletmek üzere İtilaf devletlerine bildirmiştir.¹⁹¹ Reuter Ajansı tarafından 13 Ekim 1922 tarihinde Atina kaynaklı bir haber yayımlanmakta, askerî yönetimin geçici başbakanı Sotiris Krokidas tarafından gazetecilere yapılan açıklamada; Yunan Hükûmeti'nin Doğu Trakya'nın Türkiye'ye geri verilmesini kabul ettiğinin İtilaf devletlerine bildirildiği ve Mudanya'daki Yunan delegasyonuna gerekli talimatın verildiğinin açıklandığı kaydedilmektedir.¹⁹² Il Messaggero gazetesi Atina kaynaklı haberinde; Yunan Hükûmeti tarafından İstanbul'daki yüksek komiserliğine Mudanya Mütarekesi'nin imzalanması talimatı verildiği, Trakya'nın

¹⁸² "La Grecia Accetta di Evacure La Tracia Orientale", *La Stampa*, 9 Ekim 1922. "Le Riserve di Venizelos", *Il Giornale d'Italia*, 10 Ekim 1922, 2.

¹⁸³ "La Completa Rinuncia Greca", *Gazzetta di Venezia*, 10 Ekim 1922, 7. "I Greci Rinunciano alla Tracia", *Avanti*, 10 Ekim 1922, 4.

¹⁸⁴ "Non Cederemo La Tracia", *Il Messaggero*, 10 Ekim 1922.

¹⁸⁵ "La Grecia Rassegnata a Rinunciare alla Tracia Orientale", *Il Paese*, 11 Ekim 1922, 5.

¹⁸⁶ "La Statto d'Assedio in Grecia", *Avanti*, 11 Ekim 1922, 4. "La Grecia Rinuncia alla Tracia", *Il Paese*, 11 Ekim 1922, 5.

¹⁸⁷ "Il Rifiuto Greco", *Il Giornale d'Italia*, 13 Ekim 1922, 2. "La Grecia Riffuta di Firmare L'Accordo di Mudania", *Il Paese*, 13 Ekim 1922. Mudanya Yunan delegasyonu İtilaf devletleri temsilcilerine verdikleri üç adet muhtıra ile Mudanya Ateşkes Antlaşmasını imzalamayı nedenlerini açıklamaya çalışmışlardır. Burada dikkat çeken konu gerekçe olarak Yunan birliklerinin çekilecekleri hattın kabul edilmeyişi gösterilmesidir. Detay için bkz. *100 Soruda Mudanya ve Lozan*, Genelkurmay Başkanlığı Yayınları, Ankara: 2002, 15-16.

¹⁸⁸ "L'Improvviso Rifiuto dei Greci", *La Stampa*, 12 Ekim 1922, 5.

¹⁸⁹ "L'Ultima Seduta del Convegno", *Il Paese*, 13 Ekim 1922.

¹⁹⁰ *Türkiye Dış Politikasında 50 Yıl, Kurtuluş Savaşımız*, (1919-1922), Ankara: Dışişleri Bakanlığı Yayınları, 1973, 206.

¹⁹¹ *DBrFP*, 1/XVIII, Belge.124, 13 Ekim 1922, 196. *Kurtuluş Savaşımız*, 207.

¹⁹² "La Grecia Promotte La Ratifica al Protocollo di Mudania", *Corriera della Sera*, 13 Ekim 1922, 5. "I Greci Attendono Le Istruzioni del Governo per La Firma a Mudania", *Avanti*, 13 Ekim 1922. "Il Ritardo della Firma Greca", *Il Paese*, 14 Ekim 1922.

tahliyesinin Yunan azınlığın korunması şartıyla kabul edilmiş olduğu açıklamasının yapıldığı bildirilmektedir.¹⁹³ La Stampa gazetesi, Mazarakis tarafından Yunan Hükûmeti'ne gönderilen telgrafta kendisine İtilaf generalleri tarafından getirilen antlaşma metninin beklediğinden farklı olması nedeniyle imzalamadığını bildirdiğini ve başka bir talimat istediğini, bunu alamadığından antlaşmayı imzalamamış olduğunu belirtmektedir. Yunan Hükûmeti'nin bundan sonra Venizelos'a müracaat ederek Paris'te gerekli girişimler yapmasını istediği, bundan sonra İngiliz, Fransız ve İtalyan hükûmetleri tarafından Yunan Hükûmeti'ne yapılan baskı neticesinde Yunan Hükûmeti'nin ateşkes antlaşmasını imzalamaya karar verdiğini ve İstanbul'daki temsilcisine antlaşmanın ivedilikle imzalanması talimatı gönderdiğini kaydetmektedir.¹⁹⁴

Avanti gazetesinde yer alan haberde, Atina'da yayımlanan gazetelerde Mudanya Mütarekesi'nin metninin yayımlandığı belirtilmekte, antlaşma metnine Yunan delegasyonu tarafından öne sürülen çekinceler sıralanmaktadır. Buna göre; Yunan Delegasyonu 30 günlük tahliye süresini kısa bulduğundan ve Yunan kuvvetlerinin Doğu Trakya'da çekilmeleri öngörülen hattın 1915 Osmanlı-Bulgar Anlaşması'nda¹⁹⁵ belirtilen hat olması gerektiği yani Karaağaç'ın Yunan tarafında kalmasını talep etmekte olduğundan ateşkes antlaşmasını imzalamamıştır.¹⁹⁶

Bundan sonra Mudanya Ateşkes Antlaşması 14 Ekim 1922 tarihinde İstanbul'daki Yunan temsilcisi Sinopulos tarafından yapılan bir deklarasyon ile imzalanmıştır.¹⁹⁷ Deklarasyon metni incelendiğinde, bunun bir çekincenin ifadesinden ziyade Trakya'da yaşayan Hristiyan ahalinin korunması için İtilaf devletlerine müracaat eden temenni niteliğinde bir açıklama olduğu görülmektedir.¹⁹⁸

Sonuç

Büyük Taarruz neticesinde İzmir ve Bursa'nın kurtarılmasından sonra Türk ordusu, çekilen Yunan ordusunu takip ederek Çanakkale ve İzmit Yarımadası'ndan Trakya ve İstanbul yönünde hareketlerine devam etmiş ve buralarda İtilaf devletleri tarafından tek taraflı olarak tesis edilmiş olan tarafsız bölgelere girmeye başlamıştır. TBMM Hükûmeti ve İtilaf devletlerini yeni bir savaşın eşiğine kadar getiren ve tarihe Çanakkale Krizi olarak geçen bu süreç başta Mustafa Kemal Paşa ve General Harington olmak üzere tarafların sağduyulu ve akıllı tutumları sayesinde atlatılmış ve Mudanya Mütarekesi 11 Ekim 1922 tarihinde imzalanmıştır.

İtalyan kamuoyunda 1919 Paris Barış Konferansı görüşmelerinde kendi müttefikleri olan Fransa ve İngiltere tarafından haksızlığa uğratıldığı değerlendirildiği görülmektedir. Yunan ordusunun İzmir'e çıkarılmasıyla bu devletlerle ilişkileri oldukça bozulan İtalya'da, kamuoyunda genel bir Türk yanlısı eğilim de bulunmaktadır. "Kısmen çıkarıcı ve kısmen de içten" olarak tanımlanan bu eğilim, Türk zaferi sonrasında İtalyan kamuoyunda zamanında doğru tarafa destek vermiş oldukları şeklinde bir yorum meydana getirmiştir.

Birinci Dünya Savaşı sonrası dönemde Yugoslavya ile toprak sorunları nedeniyle oldukça meşgul olan İtalya'da iç siyasal karışıklık ve istikrarsızlıklar da yoğun bir şekilde yaşanmaktadır. Bunlara rağmen İtalyan basınında *La Stampa*, *Il Messaggero*, *Corriera della Sera*, *Avanti*, *Il Paese*, *Il Giornale d'Italia*, *Gazzetta di Venezia*, *Politica*, *Oriente Moderno* gibi farklı dünya görüşlerini yansıtan basın organlarında Türkiye'de meydana gelen askerî ve siyasal gelişmeler yakından izlenmiştir. Bu dönemde İtalyan basınında Mudanya Mütarekesi öncesi ve sonrası gelişmelere ilişkin haberler dönemin günlük gazetelerinde hemen her gün oldukça geniş bir şekilde yer almıştır.

¹⁹³ "Le Riserve Greche", *Il Messaggero*, 15 Ekim 1922, 7."La Grecia Ha Accettato Le Convenzione di Mudania", *Il Paese*, 15 Ekim 1922. "Il Governo Greco Ha Accettato Le Condizioni di Armistizio", *La Stampa*, 15 Ekim 1922.

¹⁹⁴ "La Grecia Firma L'Accordo di Mudania", *Avanti*, 15-16 Ekim 1922. "Come Il Governo Greco Spiega La Mancata Firma a Mudania", *La Stampa*, 14 Ekim 1922. "La Sistemazione in Oriente", *Corriera della Sera*, 14 Ekim 1922.

¹⁹⁵ *1915 Osmanlı-Bulgar Antlaşması*: Osmanlı Devleti ile Bulgaristan arasında 6 Eylül 1915 tarihinde Sofya'da imzalanan ve Bulgaristan'ın da İttifak devletleri yanında Birinci Dünya Savaşı'na katılmasını, böylece Almanya, Avusturya-Macaristan ve Osmanlı Devleti arasında karadan bağlantı sağlanmasını temin maksadıyla imzalanan anlaşmadır. Bu anlaşmaya göre Tunca ve Meriç nehri batısında bulunan bölge 2 km. genişliğinde bir şerit halinde Karaağaç ve Dimetoka dâhil olmak üzere Bulgaristan'a devredilecektir. Bulgaristan bu şekilde Dedeağaç üzerinden Ege Denizine çıkmış olacaktır. Birinci Dünya Savaşı'ndan sonra 27 Kasım 1919 tarihinde imzalanan Neully Antlaşması ile bu bölge Yunanistan'a verilmiştir. Diğer yandan 10 Ağustos 1920 tarihinde İtilaf devletleri ile Osmanlı Devleti arasında imzalanan ve TBMM hükûmeti tarafından rededilen Sevr Antlaşması ile tüm Doğu Trakya Yunanistan'a verilmektedir. Bkz. Rifat Uçarol, *Siyasi Tarih*, İstanbul: Harp Akademileri Yayınları, 1987, 422, 437-439.

¹⁹⁶ "Le Riserve dei Greci", *Avanti*, 15-16 Ekim 1922.

¹⁹⁷ "La Grecia Ha Firmato", *Corriera della Sera*, 14 Ekim 1922.

¹⁹⁸ Karacan, *Lozan*, 23. Yunan deklarasyonunun metni için bkz. Soysal, *Türkiye'nin Siyasal Antlaşmaları*, C. I, 74. Metin İtalyan basınında da yer almakta gecikmeyecektir. "La Riserva Greca sulla Tracia", *Corriera della Sera*, 15 Ekim 1922, 5.

Bu süreçte Mustafa Kemal Paşa ile batılı gazetecilerin mülakatları da İtalyan basınında yayımlanmıştır. Mustafa Kemal Paşa'nın Lloyd George ve onun "oldukça eksik bilgilerle izlemekte olduğu Doğu politikasının" dünya için tehlike arz ettiğini belirtmesi kaydedilmiştir. Bu yayınlarla İtalyan basını tarafından aslında Türkiye'nin Misakı Millî ile tanımlanan haklı taleplerinin dünya kamuoyunda tanıtılmasına aracı olunmuştur.

İngiltere'nin, Boğazların Türklere karşı müşterek savunulması çağrısına İtalyan ve Fransız hükümetlerinin yanı sıra Balkan devletleri ve hatta İngiliz dominyonlarının dahi olumlu cevap vermeyerek İngiltere'yi Türkiye karşısında yalnız bırakmaları İtalyan kamuoyunda "Britanya İmparatorluğu'nun sonunun Kemalistlerin zaferiyle başladığı" yorumlarının yapılmasına neden olmuştur.

İtalyan basınında Paris'te müttefikler arasında alınan kararlar sonucunda TBMM Hükümeti'ne yapılan ateşkes ve barış teklifinin Sevr Antlaşması'nı ortadan kaldırdığı yayımlanmış ve bu gelişme tarihi bir olay olarak nitelendirilmiştir. Edirne dâhil olmak üzere Meriç Nehri'ne kadar Doğu Trakya'nın Türkiye'ye geri verilmesi, İstanbul'un tahliyesi, Boğazların Milletler Cemiyeti kontrolüne verilmesi gibi şartları içeren barış teklifinin "Türkiye'nin yeniden Avrupa'ya dönmesi" anlamına geldiği kaydedilmiştir. İtalyan gazeteleri bu teklife karşılık olarak TBMM Hükümeti tarafından Poincaré'ye gönderilen 29 Eylül 1922 tarihli telgrafın metni yayımlanmış, bu belgenin önemine vurgu yapılarak, ateşkes görüşmelerinin 3 Ekim 1922 tarihinde Mudanya'da başlayacağı dünya kamuoyuna duyurulmuştur.

Mudanya Konferansı'na ara verilen kritik dönemde Paris'te Lord Curzon, Poincaré ve Galli arasında yapılan toplantıların sonuçlarına ait haberler İtalyan gazetelerinin ön sayfalarında yer bulmuştur. İtalyan basınında, Mudanya Mütarekesi'nin imzalanması için İsmet Paşa ile General Harington arasında gerçekleşen son görüşmelerde nihai mutabakatın nasıl sağlandığına dair şaşırtıcı derecede detaylı bilgilerin yayımlanmış olması dikkat çekmektedir.

Mudanya Mütarekesi'nin imzalanması İtalyan kamuoyunda genel olarak olumlu karşılanmış ve mütarekenin Lozan Barış Antlaşması'nın yolunu hazırladığı yorumları yapılmıştır. Yapılan yorumlarda, dünya savaşının sona ermesiyle diğer imparatorluklar gibi Türk İmparatorluğu'nun da ortadan kalktığı, "Avrupa'nın yeni Türk Devleti'ni memnuniyetle selamlaması gerektiği" ifade edilmiştir.

Finansal Destek ve Teşekkür/Grant Support and Acknowledgement	Yazar bu çalışma için finansal destek almadığını beyan etmiştir. / The author declared that this study has received no financial support.
Çıkar Çatışması/Conflict of Interest	Yazar çıkar çatışması bildirmemiştir. / The author has no conflict of interest to declare.

KAYNAKÇA

Arşivler

T.C. Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri Başkanlığı Cumhuriyet Arşivi (BCA).

Cabinet Papers (CAB), 57(22).

Cabinet Papers (CAB), 60(22).

Cabinet Papers (CAB), 62(22).

Conclusions of Meetings of The Cabinet, Vol. XII.

Resmî Yayınlar

Türkiye Büyük Millet Meclisi Gizli Zabıt Ceridesi (TBMM GZC), Devre. I, C. 3, İçtima Senesi. III, 112. İnikat, 2. Celse, 4 Ekim 1922.

TBMM GZC, Devre I, C. 3, İçtima Senesi III, 115. İnikat, 9 Ekim 1922.

TBMM GZC, Devre I, C. 3, İçtima Senesi III, C. 23, 116. İnikat, 10 Ekim 1922.

Türkiye Büyük Millet Meclisi Zabıt Ceridesi (TBMM ZC), Devre I, C. 23, İçtima Senesi 3, 117. İçtima, 11 Ekim 1922.

Documents on British Foreign Policy (DBrFP), 1/XVII. London: Her Majesty's Stationary Office, 1970.

Documents on British Foreign Policy (DBrFP), 1/XVIII. London: Her Majesty's Stationary Office, 1972.

Telif Eserler

100 Soruda Mudanya ve Lozan. Ankara: Genelkurmay Başkanlığı Yayınları, 2002.

Atatürk'le Konuşmalar. Haz. Mustafa Baydar, İstanbul: Cumhuriyet Yayınları, 2000.

Atatürk'ün Tamim Telgraf ve Beyannameleri. Ankara: ATAM, 2006.

Aybars, Ergün. *Türkiye Cumhuriyeti Tarihi*, C. I. Ankara: DEÜ Hukuk Fakültesi Yayınları, 4. Baskı, 1995.

Bencivenga, Gen. R. "L'Italia e La Turchia Europea", *Il Paese*. 11 Ekim 1922.

Cebesoy, Ali Fuat. *Siyasi Hatıralar, Büyük Zaferden Lozan'a*, C. I. Haz. Osman Selim Kocahanoğlu, İstanbul: Temel Yayınları, 2002.

Coppola, Francesco. "La Catastrofe Orientale", *Politica*. 38 (1922): 161-184.

Çelebi, Mevlüt. *Millî Mücadele Döneminde Türk-İtalyan İlişkileri*. Ankara: ATAM, 2002.

Erdem, Nilüfer. *Yunan Tarihçiliğinin Gözüyle Anadolu Harekâtı*, (1919-1923). İstanbul: Derlem Yayınları, 2010.

Eyyupoğlu, İsmail. *Mudanya Mütarekesi*. Ankara: ATAM, 2002.

F, U. "La Turchia e La Pace", *Oriente Moderno*. 2/6 (1922): 377-378.

Giannini, Amedeo. "L'Armistizio di Mudania", *Oriente Moderno*. 2/6 (1922): 337-345.

Grassi, Fabio L. *İtalya ve Türk Sorunu (1919-1923)*, Kamuoyu ve Dış Politika. Çev. Nevin Özkan, Durdu Kundakçı, İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 2. Baskı, 2010.

Grassi, Fabio L. *Türk-İtalyan İlişkilerinde Az Bilinenler*. Çev. Sadriye Güneş, İstanbul: Tarihçi Kitabevi Yayınları, 2014.

Harington, Sir Charles. *Tim Harington Looks Back*. London: Wyman & Sons, 1941.

İnönü, İsmet. *Hatıralar*. Haz. Sabahattin Selek, Ankara: Bilgi Yayınevi, 5. Baskı, 2018.

Karacan, Ali Naci. *Lozan*. Haz. Hulûsi Turgut, İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 2014.

Lord Kinross. *Atatürk, Bir Milletten Yeniden Doğuşu*. Çev. Necdet Sander, İstanbul: Altın Kitaplar, 19. Baskı, 2007.

Mango, Andrew. *Atatürk, Modern Türkiye'nin Kurucusu*. Çev. Füsün Doruker, İstanbul: Remzi Kitabevi Yayınları, 6. Baskı, 2007.

Mustafa Kemal Atatürk. *Nutuk*, Ankara: TDK, 1981.

Pallis, Alexander Anastasius. *Yunanların Anadolu Macerası*, (1915-1922). Çev. Orhan Azizoğlu, İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 2. Baskı, 1997.

Sonyel, Salâhi R. *Türk Kurtuluş Savaşı ve Dış Politika*, C. II. Ankara: TTK, 3. Baskı, 2003.

Soysal, İsmail. *Türkiye'nin Siyasal Antlaşmaları*, C. I, (1920-1945). Ankara: TTK, 3. Baskı, 2000.

Şamsuddinov, A.M. *Mondros'tan Lozan'a Türkiye Ulusal Kurtuluş Savaşı Tarihi*, 1918-1923. Çev. Ataol Behramoğlu, İstanbul: Doğan Kitap Yayınları, 2. Baskı, 1999.

Şav, Saffet. "Mudanya Konferansı Hatıralarım", *Vatan*. 27 Ekim 1956,2.

Türk İstiklâl Harbi (TİH), C.II, 6.Kısım, IV. Kitap, İstiklâl Harbinin Son Safhası. Ankara: Genelkurmay Başkanlığı Yayınları, 1995.

Uçarol, Rifat. *Siyasi Tarih*. İstanbul: Harp Akademileri Yayınları, 1987.

Walder, David. *Chanak Affair*. Londra: Hutchinson & Co., 1969.

Sürelî Yayınlar

Avanti

Corriera della Sera

Gazzetta di Venezia

Il Giornale d'Italia

Il Messaggero

Il Paese

La Stampa

Politica

Oriente Moderno